

Rada Główna
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Raport nr 3/2015
Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego

***„Studia doktoranckie i mobilność
młodych naukowców”***

pod redakcją prof. Andrzeja Sobkowiaka

Warszawa, kwiecień 2015

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne Przewodniczącego Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego	3
1. Wprowadzenie	4
2. Wykaz dotychczasowych opracowań ogłoszonych w kraju i za granicą	6
3. Modele studiów doktoranckich i zróżnicowanie charakteru doktoratów w krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych	11
4. Organizacja studiów doktoranckich w Polsce i obowiązujące przepisy prawne – problemy i opinie środowiska naukowego	20
5. Mobilność młodych naukowców – ocena istniejących rozwiązań oraz nowe propozycje	30
6. Studia III stopnia oczami środowiska doktorantów	35
7. Podsumowanie	41

SŁOWO WSTĘPNE PRZEWODNICZĄCEGO RADY GŁÓWNEJ NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Ze sprawozdania Przewodniczącego Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego z działalności Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2014, 31 grudnia 2014 r.

(...) Kadencja 2014-2017 otwiera nowy, pionierski okres w działalności Rady jako organu, prowadzonej nieprzerwanie od 1982 roku. Po zmianach z 2011 r. w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, z początkiem roku sprawozdawczego Rada zyskała swą nową tożsamość. Nastąpiło to w następstwie zmiany sposobu wyboru członków Rady. Wybór poszczególnych grup jej członków w określonej liczbie, po raz pierwszy na tę kadencję ustawodawca powierzył podmiotom reprezentatywnym, działającym na podstawie umocowania rangi ustawowej na szczeblu centralnym w systemie nauki i szkolnictwa wyższego oraz podobnie umocowanym organizacjom pracodawców. Jednocześnie nastąpiła redukcja ustawowej liczby jej członków do 32 osób. Jej zadania ustawowe uległy pewnym zmianom w wyniku kolejnych nowelizacji ustawy z 2011 r. i 2014 r. – przy zachowaniu jednak charakteru Rady jako organu o zadaniach opiniodawczych, a także opiniotwórczych ze względu na jej niezależność i upoważnienie do podejmowania działań z własnej inicjatywy.(...) Elementami organizacji prac Rady są działania jej organów wewnętrznych, a więc komisji stałych realizujących swe zadania opiniodawcze oraz – tu pojawia się nowy element – zespołów roboczych, działających z udziałem zaproszonych ekspertów zewnętrznych, powoływanych m.in. do opracowywania i przedkładania Radzie raportów tematycznych o charakterze specjalistycznym. Raporty te, opracowywane z własnej inicjatywy Rady, po ich przyjęciu, będą publikowane w wersji elektronicznej i przedstawiane zainteresowanym ministrom, oraz innym organom, organizacjom i instytucjom (...)

Z uchwały Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lutego 2015 r. w sprawie rocznego planu prac programowych Rady na 2015 r. oraz zakresu działania zespołów roboczych

(...) Rada z własnej inicjatywy opracuje i przedstawi swoje propozycje i opinie w raporcie zawierającym wyniki prac powołanego w 2014 r. przez Radę zespołu działającego pod przewodnictwem prof. A. Sobkowiaka w zakresie problematyki studiów doktoranckich i mobilności młodych naukowców (...)

Przedkładamy ten raport do wiadomości Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz innych organów, z którymi Rada Główna współdziała, a także do wykorzystania w pracach Polskiej Komisji Akredytacyjnej i organów szkół wyższych.

1. WPROWADZENIE

Po zmianie ustrojowej na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku nastąpił w Polsce gwałtowny wzrost liczby studentów. W okresie „boomu edukacyjnego” w latach 1980-2010 liczba studentów wzrosła prawie pięciokrotnie. Spowodowało to, że współczynnik skolaryzacji netto zwiększył się w tych latach ponadczterokrotnie. Należy jednak zauważyć, że liczba nauczycieli akademickich zwiększyła się w tym samym okresie jedynie 1,5 razy¹. Na skutek ogromnego wysiłku poniesionego w tym czasie przez szkolnictwo wyższe, procentowy wskaźnik populacji w wieku 30-34 lata posiadającej wyższe wykształcenie wyniósł w Polsce w 2012 r. 39,1% i był nieco wyższy niż średni wskaźnik dla 28 krajów Unii Europejskiej².

Inaczej przedstawiają się statystyki dotyczące studiów doktoranckich. W 1990 roku liczba doktorantów wynosiła 2695, natomiast liczba nadanych stopni doktora 3737. Różnica ta jest w głównej mierze spowodowana faktem, że w tych latach popularny był również model kariery naukowej, w której doktorat był realizowany po zatrudnieniu kandydata na stanowisku asystenta na uczelni³ lub w innej jednostce naukowej. W roku akademickim 2013/2014 było w Polsce 43 358 uczestników studiów doktoranckich, natomiast liczba nadanych stopni doktora w 2013 r. była równa 6093⁴. Zakładając, że średni czas realizacji pracy doktorskiej wynosi 4-5 lat, można stwierdzić, że około połowa uczestników studiów doktoranckich kończy je obroną pracy doktorskiej. Statystyki te dowodzą, że system studiów doktoranckich w Polsce nie jest właściwy i wymaga poprawy. Na wiele problemów wskazywali również sami uczestnicy studiów doktoranckich, czego wyrazem były opracowane przez Krajową Reprezentację Doktorantów dokumenty: *Opinia KRD w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie Prawa o szkolnictwie wyższym oraz zmianie niektórych innych ustaw z dnia 17 stycznia 2014 r.* oraz *Diagnoza stanu studiów doktoranckich*.

Wskutek licznych poprawek zgłaszanych przez przedstawicieli KRD, w trakcie prac parlamentarnych nad nowelizacją ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym w 2014 r. problematyka studiów doktoranckich stała się również tematem dyskusji Podkomisji Stałej ds. Nauki i Szkolnictwa Wyższego Komisji Edukacji Nauki i Młodzieży Sejmu RP. Ze względu na zbyt duży zakres koniecznych zmian nie zostały one jednak uwzględnione. Ministerstwo zobowiązało się do wypracowania wraz ze środowiskiem stosownych rozwiązań systemowych, obejmujących zakres funkcjonowania, finansowania i akredytacji studiów doktoranckich oraz monitoringu losów ich absolwentów. Zapowiedziano wprowadzenie zmian odrębną ustawą.

Uwzględniając wspomniane okoliczności, Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego mocą Uchwały nr 20/2014 z dnia 13 marca 2014 r. postanowiła, że z własnej inicjatywy opracuje i przedstawi swoją opinię oraz propozycje z zakresu problematyki studiów doktoranckich i mobilności młodych naukowców. W tym celu został powołany Zespół pod przewodnictwem

---

¹ Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej.

² *Tertiary education statistics*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tertiary_education_statistics.

³ D. Michalak, *Studia doktoranckie w Polsce – łatwo zacząć, trudniej skończyć*, <http://noweotwarcie.org/2013/03/11/studia-doktoranckie-w-polsce-latwo-zaczac-trudniej-skonczyc/>.

⁴ *Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r.*, Główny urząd Statystyczny, Warszawa 2014, str. 160 i 162.

prof. dr. hab. Lucjana Pawłowski, zastępcy przewodniczącego Rady. Do udziału w pracy Zespołu zaproszono również ekspertów zajmujących się omawianą problematyką, niebędących członkami Rady, w tym przedstawiciele Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Krajowej Reprezentacji Doktorantów oraz Rady Młodych Naukowców. Po rezygnacji prof. Lucjana Pawłowski z funkcji przewodniczącego pracami Zespołu kierował prof. dr hab. inż. Andrzej Sobkowiak (Uchwała Rady Głównej nr 90/2014 z dnia 13 listopada 2014 r.). W pracach Zespołu uczestniczyli: prof. Krystyna Czaplicka-Kolarz, mgr Marcin Dokowicz, prof. Marzena Dudzińska, mgr Maciej Grelowski, prof. Zdzisław Jagiełło, mgr Robert Kiliańczyk, prof. Krzysztof Kochanek, prof. Jan Kotwica, prof. Andrzej Kraśniewski, mgr Kinga Kurowska, mgr Anna Mrozowska, prof. Lucjan Pawłowski, prof. Regina Renz, prof. Krzysztof Rolka, prof. Andrzej Sobkowiak, prof. Marian Szczerek i dr Bożena Tylińczak.

Zespół zapoznał się z rozwiązaniami przyjętymi w innych krajach, opiniami środowiska naukowego oraz postulatami doktorantów. Efektem licznych dyskusji jest opracowanie niniejszego Raportu. Poszczególne rozdziały zostały zredagowane przez:

- Andrzeja Sobkowiaka – rozdziały 1. i 7.,
- Andrzeja Kraśniewskiego i Kingę Kurowską – rozdziały 2. i 3.,
- Marzenę Dudzińską, Krystynę Czaplicką-Kolarz, Krzysztofa Rolkę i Mariana Szczereka – rozdział 4. (przepisy prawne zestawili: Krystyna Czaplicka-Kolarz, Anna Mrozowska i Marcin Dokowicz),
- Marzenę Dudzińską i Bożenę Tylińczak – rozdział 5.,
- Marcina Dokowicza i Annę Mrozowską – rozdział 6.

2. WYKAZ DOTYCHCZASOWYCH OPRACOWAŃ OGŁOSZONYCH W KRAJU I ZA GRANICĄ

Opracowania międzynarodowe

Od kilkunastu lat kształcenie doktorantów i młodych naukowców jest przedmiotem intensywnych studiów i analiz, których efektem są rozliczne opracowania przedstawiające ocenę sytuacji, a niekiedy także propozycje zmian. Opracowania analityczne są często wynikiem projektów badawczych realizowanych przez instytucje i organizacje międzynarodowe zajmujące się szkolnictwem wyższym. Taki charakter ma opracowanie związane z realizacją przez UNESCO-CEPES projektu *Doctoral Degrees and Qualifications in the Contexts of the EHEA and the ERIA*⁵.

Szczególne znaczenie, ze względu na kompleksowy charakter i podstawowe źródło danych (informacje przekazywane bezpośrednio przez uczelnie), mają projekty i będące ich wynikiem opracowania realizowane przez European University Association (EUA) – stowarzyszenie, którego członkami jest około 800 uczelni europejskich. Opracowania te dotyczą analizy sytuacji i ogólnych trendów w kształceniu doktorantów⁶, a także szczególnych aspektów, takich jak kariery zawodowe młodych naukowców⁷, współpraca w kształceniu doktorantów między Europą i innymi kontynentami⁸, czy też jakość kształcenia doktorantów⁹. Fundamentalne znaczenie dla kształtowania koncepcji kształcenia doktorantów mają opracowane z inicjatywy EUA, przyjęte powszechnie przez europejskie środowisko akademickie dokumenty, znane jako *Pryncypia i Zalecenia Salzburskie*¹⁰, określające podstawowe zasady, jakie powinny obowiązywać w procesie kształcenia doktorantów. Opracowania dotyczące kształcenia doktorantów przygotowują też inne stowarzyszenia uczelni, w tym League of European Research Universities – elitarne stowarzyszenie, grupujące ok. 20 najbardziej renomowanych uniwersytetów europejskich.

Syntetyczną informację o kierunkach zmian zachodzących w Europie w obszarze kształcenia doktorantów zawierają opracowania obrazujące ogólne trendy w europejskim szkolnictwie wyższym, przygotowywane na potrzeby odbywających się co 2-3 lata spotkań ministrów właściwych do spraw szkolnictwa wyższego w krajach uczestniczących w realizacji Procesu Bolońskiego. Opracowania takie, m.in. *EUA Trends reports* czy *Stocktaking reports*, stają się podstawą do przygotowania zasadniczych dokumentów o charakterze politycznym – komunikatów przyjmowanych na poszczególnych spotkaniach, w których treści –

---

⁵ J. Sadlak (ed.), *Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States. Status and Prospects*, UNESCO-CEPES, 2004.

⁶ *Doctoral Programmes for the European Knowledge Society*, European University Association, 2005; *Doctoral Programmes in Europe's Universities. Achievements and Challenges*, European University Association, 2007.

⁷ L. Borel-Damian, *Collaborative Doctoral Education. University-Industry Partnerships for Enhancing Knowledge Exchange*, European University Association, 2009.

⁸ T. Jorgensen, *Collaborative Doctoral Education. University-Industry Partnerships for Enhancing Knowledge Exchange*, European University Association, 2012.

⁹ J. Byrne, T. Jorgensen, T. Loukkola, *Quality Assurance in Doctoral Education – results of the ARDE project*, European University Association, 2013.

¹⁰ Conclusions and Recommendations from the Bologna Seminar on „Doctoral Programmes for the European Knowledge Society”, Salzburg, 3-5 February 2005, [in:] *Salzburg II Recommendations: European Universities' Achievements since 2005 in Implementing the Salzburg Principles*, European University Association, 2010.

obok wielu innych kwestii – znajdują się także postulaty dotyczące kształcenia doktorantów. Komunikaty te i ww. opracowania źródłowe są zgromadzone na stronie internetowej Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego¹¹.

Szczególnie dużo uwagi poświęcono doktorantom w związku z przygotowaniem do kolejnego spotkania ministrów, które odbędzie się w maju 2015 r. W ramach prac Bologna Follow-Up Group (BFUG) wydzielono specjalną podgrupę zajmującą się tymi kwestiami (Ad Hoc Group on the Third Cycle). Wyniki jej prac włączono do opracowania przedłożonego w grudniu 2014 r. przez Structural Reforms Working Group¹². Podobnie jak komunikaty ministrów, polityczny wydzźwięk ma też dokument Komisji Europejskiej¹³, zawierający – podobnie jak *Pryncypia i Zalecenia Salzburskie* – podstawowe postulaty dotyczące kształcenia doktorantów, sformułowane na podstawie analiz zawartych w innym obszernym opracowaniu¹⁴. W ogłoszonym niedawno przez European Research Area Steering Group Human Resources and Mobility dokumencie¹⁵ dokonano oceny stopnia wdrożenia tych postulatów oraz sformułowano zalecenia dotyczące dalszych działań z tego zakresu.

Opracowania analityczne i dokumenty programowe publikuje również European Council of Doctoral Candidates and Junior Researchers (EURODOC) – stowarzyszenie zrzeszające krajowe organizacje doktorantów i młodych naukowców z krajów europejskich. Interesujące dane zawiera w szczególności raport opracowany na podstawie analizy opinii 7500 doktorantów z 12 krajów europejskich¹⁶.

Powstają także obszerne opracowania dotyczące aktualnego modelu i pożądanych kierunków zmian w kształceniu doktorantów w poszczególnych krajach. Szczególnie interesujące – w kontekście prezentowanego Raportu – są opracowania dotyczące krajów o długoletniej tradycji i ugruntowanej renomie studiów doktoranckich – Wielkiej Brytanii¹⁷, Stanów Zjednoczonych¹⁸ czy Australii¹⁹. Kształcenie doktorantów jest również tematem wielu artykułów w czasopiśmie o zasięgu globalnym, zajmujących się sprawami szkolnictwa wyższego i nauki. Nie sposób dokonać przeglądu wszystkich tego typu wydawnictw. Warto jednak odnotować, że kwestie te stały się przedmiotem zainteresowania tak prestiżowego czasopisma, jak *Nature*, które w 2011 r. opublikowało cykl artykułów na temat obecnego stanu i pożądanych kierunków zmian w systemie kształcenia doktorantów²⁰.

---

¹¹ European Higher Education Area – documents, <http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=73>.

¹² Report by the Structural Reforms Working Group to the BFUG, December 2014.

¹³ *Principles for Innovative Doctoral Training*, European Commission, 2011.

¹⁴ *Report of Mapping Exercise on Doctoral Training in Europe „Towards a common approach”*, European Commission, 2011.

¹⁵ *Using the Principles for Innovative Doctoral Training as a Tool for Guiding Reforms of Doctoral Education in Europe*, Report of the ERA Steering Group Human Resources and Mobility, 2014.

¹⁶ *Career skill measurement for researchers*, Eurodoc, 2011.

¹⁷ *Doctoral degree characteristics*, Quality Assurance Agency for Higher Education, September 2011; *The UK Doctorate: Policy Positions in the European Context*, UK HE International Unit, November 2011.

¹⁸ *The Path Forward – The Future of Graduate Education in the United States*, Commission on the Future of Graduate Education in the United States, 2010.

¹⁹ *The Changing PhD*, Group of Eight, March 2013.

²⁰ *The PhD Factory*, *Nature*, vol. 472, 21 April 2011, pp. 276-279; *Rethinking PhDs*, *Nature*, vol. 472, 21 April 2011, pp. 280-282; *What is a PhD really worth?*, *Nature*, vol. 472, 21 April 2011, pp. 381.

Oprócz opracowań dotyczących ogólnych zagadnień związanych z kształceniem młodych naukowców interesujące są analizy dotyczące specyficznych aspektów tego kształcenia. W kontekście prezentowanego Raportu szczególnie interesujące mogą być analizy dotyczące:

- mobilności młodych naukowców²¹,
- różnicowania karier zawodowych i związanych z tym pożądanymi kompetencjami posiadaczy stopnia doktora²².

Opracowania krajowe

Dyskusja na temat modelu kształcenia doktorantów toczy się w kraju od wielu lat – jej efektem są m.in. dokumenty (stanowiska) reprezentatywnych organizacji funkcjonujących w środowisku akademickim – Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Rady Głównej (Nauki i) Szkolnictwa Wyższego oraz Krajowej Reprezentacji Doktorantów – a także publikacje i opracowania podsumowujące dyskusje prowadzone podczas konferencji i spotkań organizowanych przez różne organizacje.

Tematyką kształcenia młodych naukowców zajmował się m.in. powołany w 2006 r. Zespół ds. Opracowania Modelu Kariery Akademickiej w Polsce, działający pod przewodnictwem prof. Franciszka Ziejki. Opowiadał się on za utrzymaniem dotychczasowego modelu kształcenia doktorantów oraz jednym stopniem naukowym doktora (niewyróżnianiem doktoratu zawodowego). Stwierdzono jednak, że „wprowadzenie doktoratów zawodowych w obecnej rzeczywistości nie ma odbiorcy, którym w krajach wysoko rozwiniętych są typowo zaplecze badawcze przedsiębiorstw czy wyższe stanowiska w administracji i zarządzaniu”. Zespół nie wykluczał jednak, że w przyszłości być może będzie konieczne wprowadzenie dwóch modeli kształcenia. Podkreślał, że należy przygotować to bardzo starannie, by nie doprowadzić do degradacji stopnia naukowego doktora.

Kwestia celowości wyodrębnienia stopnia naukowego związanego z karierą pozaakademicką (doktoratu „zawodowego”) była też przedmiotem obrad Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Mobilności i Karier Naukowych, powołanego w 2006 r. zarządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, działającego pod przewodnictwem prof. Jerzego Woźnickiego. Zespół doszedł w tej sprawie do podobnych wniosków co Zespół działający pod przewodnictwem prof. Franciszka Ziejki.

Ze względu na praktyczne znaczenie – przełożenie na przepisy regulujące funkcjonowanie systemu kształcenia doktorantów – istotne znaczenie miały wyniki prac „Grupy koordynującej formułowanie reguł kształcenia dla studiów III stopnia”, utworzonej w 2008 r. z inicjatywy Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Grupa ta działała pod przewodnictwem ówczesnego przewodniczącego RGSW – prof. Jerzego Błażejowskiego, a tworzyli ją eksperci reprezentujący różne kategorie interesariuszy. Efektem prac był przedłożony w listopadzie 2008 r. dokument *Reguły kształcenia na studiach trzeciego stopnia (doktoranckich)*. Postulaty zawarte w tym dokumencie były w znacznej mierze zbieżne z postulatami przedsta-

---

²¹ *Cross-border Mobility of Young Researchers*, European Parliament, Directorate General For Internal Policies, October 2009; *International mobility of doctoral students*, [in:] OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2009, OECD Publishing, 2009.

²² *Career skill measurement for researchers*, op. cit.; *Transferable Skills Training for Researchers: Supporting Career Development and Research*, OECD Publishing, 2012; *Researcher Development Framework*, Vitae, 2010.

wionymi w dokumencie prezentującym strategię rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce – opracowaniu *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010-2020 – projekt środowiskowy* (przedłożonym wraz z towarzyszącym mu opracowaniem *Polskie szkolnictwo wyższe – stan, uwarunkowania, perspektywy*), przygotowanym przez konsorcjum złożone z Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (w tym Konferencji Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych), Fundacji Rektorów Polskich oraz Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich. Postulaty sformułowane w dokumencie RGSW i środowiskowym projekcie strategii rozwoju szkolnictwa wyższego stanowiły podstawę do opracowania projektów regulacji dotyczących studiów doktoranckich, które zostały zawarte w dokonanej w 2011 r. nowelizacji ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* oraz w wydanych na jej podstawie rozporządzeniach.

Szerokie spektrum badań dotyczących kształcenia doktorantów wykonano w latach 2011-2013 w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej *Modele studiów zaawansowanych w zarządzaniu instytucją akademicką*²³. Obok badań o charakterze wtórnym (autorka odnosi się do opracowań prof. Małgorzaty Dąbrowy-Szeffler oraz dr. Pawła B. Sztabińskiego²⁴, dr Anny Domaradzkiej oraz dr Dominiki Walczak²⁵, Krajowej Reprezentacji Doktorantów²⁶ oraz Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego²⁷) przeprowadzono badania własne. Zostały nimi objęte uczelnie, a respondentami byli – w zależności od charakteru i rodzaju projektu – rektorzy lub osoby delegowane przez rektorów, a w sprawach szczegółowych – kierownicy działów ds. studiów. Drugą grupę respondentów stanowili uczestnicy studiów doktoranckich. Badania prowadzono, korzystając z modelu studiów doktoranckich (rys. 1.).

Opracowanie dotyczące modelu studiów doktoranckich opiera się na wynikach przeprowadzonych ankiet i analiz, m.in.:

- badań dotyczących wizji uniwersytetu i studiów doktoranckich w 2020 r.²⁸,
- badań jakościowych przeprowadzonych wśród kadry zarządzającej uczelniami technicznymi (rektorzy bądź osoby przez nie delegowane)²⁹,
- badań ilościowych przeprowadzonych wśród doktorantów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Politechniki Warszawskiej oraz Politechniki Wrocławskiej (DOCCAN)³⁰,

---

²³ K. Kurowska – wyniki badań własnych

²⁴ M. Dąbrowa-Szeffler, J. Jabłecka, *Szkolnictwo wyższe w Polsce – Raport dla OECD*, Wydawn. MNiSW, Warszawa 2007.

²⁵ *Wartość autoteliczna i instrumentalna studiów doktoranckich w opinii doktorantów i absolwentów*, projekt realizowany w Instytucie Studiów Społecznych UW i finansowany ze środków MNiSW (projekt nr N N116 283938).

²⁶ Wyników badań nie opublikowano.

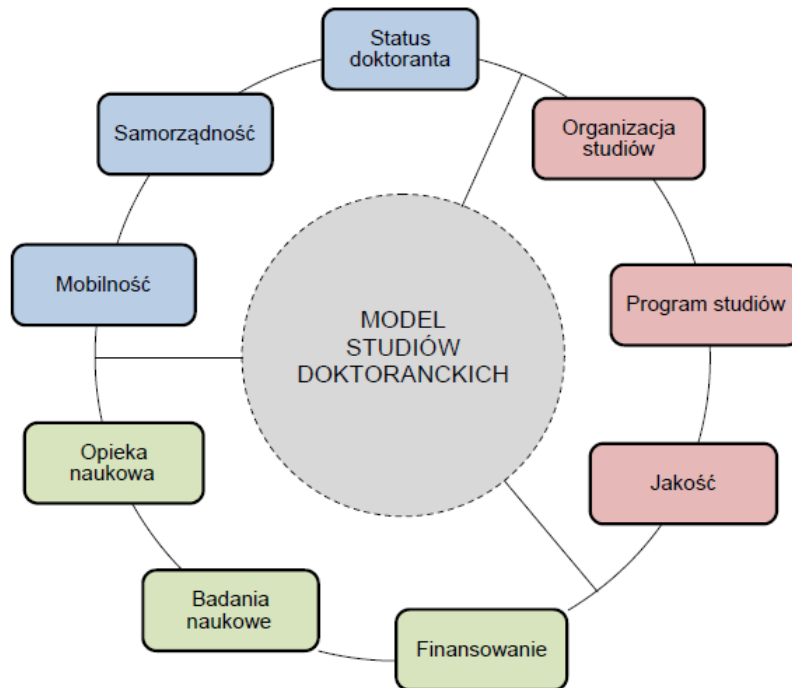
²⁷ *Studia doktoranckie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Głos doktorantów*, Raport Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zespół ds. Jakości Kształcenia, http://www.doktoranci.uj.edu.pl/c/document_library/get_file?uuid=d3d019e5-fa17-4cde-8081-b45110d4255a&groupId=1167150.

²⁸ K. Kurowska, M. Luterek, *Wizja uniwersytetu naszych marzeń – odpowiedzi doktorantów dla kreatorów uczelni*, [w:] *Benchmarking w szkolnictwie wyższym – wybrane zagadnienia*, red. J. Woźnicki, Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2012, s. 186-202.

²⁹ Badanie przeprowadzone wśród uczelni technicznych zrzeszonych lub stowarzyszonych w Konferencji Rektorów Polskich Uczelni Technicznych.

³⁰ Skrót od *Doctoral Candidate* – nazwa własna prowadzonych badań. Na Politechnice Warszawskiej badanie zostało poszerzone o pewne elementy i zakończone raportem pn. *Ewaluacja studiów doktoranckich w Politechnice Warszawskiej z wykorzystaniem ankiety i wywiadu, adresowanych do interesariuszy wewnętrznych* (raport stanowi materiał wewnętrzny Politechniki Warszawskiej).

- badań ilościowych przeprowadzonych wśród uczelni biorących udział w benchmarkingu dotyczącym wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji na studiach doktoranckich³¹,
- wizytacji Polskiej Komisji Akredytacyjnej³².

Rys. 1. Model studiów doktoranckich

Źródło: K. Kurowska – wyniki badań własnych

Ukształtowany m.in. w wyniku wprowadzonych zmian legislacyjnych system kształcenia doktorantów stał się ostatnio przedmiotem analizy dokonanej przez Krajową Reprezentację Doktorantów. W obszernym opracowaniu *Diagnoza stanu studiów doktoranckich* została przedstawiona ocena obecnej sytuacji oraz zostały zaproponowane kierunki zmian systemowych.

³¹ A. Kraśniewski, *Studia doktoranckie*, [w:] A. Kraśniewski, M. Próchnicka, *Benchmarking procesu wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji w polskich uczelniach*, Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2013, s. 85-98.

³² Doświadczenie płynące z pracy w PKA w charakterze eksperta ds. doktoranckich.

3. MODELE STUDIÓW DOKTORANCKICH I ZRÓŻNICOWANIE CHARAKTERU DOKTORATÓW W KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ I W STANACH ZJEDNOCZONYCH

Model studiów doktoranckich czy szerzej – model kształcenia doktorantów – określa, jakie są cele kształcenia oraz w jaki sposób jest ono zorganizowane. Ze względu na potrzeby niniejszego opracowania model studiów doktoranckich będzie rozpatrywany na poziomie kraju (można też rozpatrywać modele na poziomie instytucji kształcących, w szczególności uczelni). Ze względu na znaczne zróżnicowanie systemów kształcenia doktorantów w poszczególnych krajach i zachodzące w tych systemach zmiany nie wydaje się, aby celowe było analizowanie wyodrębnionych przypadków – opisywanie modeli w poszczególnych krajach lub grupach krajów. Za rezygnacją z takiego podejścia przemawia dodatkowo to, że – w warunkach postępującej globalizacji szkolnictwa wyższego – w niektórych krajach uczelnie, dysponując znacznym zakresem autonomii, częściej koordynują swoje przedsięwzięcia z uczelniami o podobnym profilu działającymi w innych krajach niż z uczelniami o innym profilu działającymi we własnym kraju (dotyczy to w szczególności uczelni najbardziej renomowanych).

W prezentowanym opracowaniu ograniczono się zatem do wskazania istotnych cech modelu kształcenia doktorantów i w odniesieniu do każdej z tych cech scharakteryzowano obecną sytuację i kierunki zachodzących zmian, podkreślając zwłaszcza dominujące trendy (rozwiązania upowszechniające się w coraz większej liczbie krajów europejskich, a także poza Europą), które – jak się wydaje – powinny zostać wzięte pod uwagę przy dokonywaniu oceny sytuacji i formułowaniu zaleceń dotyczących zmian w systemie kształcenia doktorantów w naszym kraju.

Istota i charakter procesu kształcenia

W europejskim środowisku akademickim przyjęto jako podstawową zasadę, że głównym elementem procesu kształcenia prowadzącego do uzyskania stopnia doktora jest prowadzenie przez doktoranta – pod kierunkiem opiekuna – twórczej pracy badawczej (*training by research*). Zajęcia przygotowujące do prowadzenia takich badań i wspomagające ich realizację mogą i powinny być jedynie cennym uzupełnieniem pracy badawczej, nie mogą natomiast stanowić dominującego elementu programu kształcenia.

Cele i rezultaty kształcenia

Wyniki prowadzonych przez doktoranta badań powinny zostać przedstawione w postaci specjalnie przygotowanej rozprawy, zbioru publikacji lub w innej formie, umożliwiającej ocenę – przez niezależnych ekspertów – ich oryginalności i wartości naukowej. To powszechnie przyjęte wymaganie prowadzi niekiedy do niezbyt właściwego rozumienia celu i oczekiwanych rezultatów kształcenia na poziomie doktorskim, błędnie utożsamianych z udokumentowanymi, w formie rozprawy lub zbioru publikacji, osiągnięciami naukowymi

osoby uzyskującej stopień doktora³³. Coraz większą liczbę zwolenników zyskuje silnie artykułowany (np. przez European University Association) pogląd, że zasadniczym celem kształcenia jest rozwój doktoranta, a rezultatem (produktem) kształcenia jest sam doktor – osoba posiadająca unikatowy zasób kompetencji wysokiego poziomu, obejmujących umiejętności niezbędne do prowadzenia badań, które to kompetencje mogą być wykorzystane w działalności zawodowej o różnym charakterze, a także w różnych obszarach aktywności osobistej i społecznej.

Wspomniane kompetencje opisują najbardziej ogólnie charakterystyki odpowiednich poziomów w przyjętych w Europie ramach kwalifikacji:

- charakterystyka poziomu 3. (odpowiadająca efektom kształcenia na studiach III stopnia) w przyjętych w 2005 r. Ramach Kwalifikacji dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (w tzw. deskryptorach dublińskich)³⁴,
- charakterystyka poziomu 8. w ustanowionych w 2008 r., na mocy zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejskich Ramach Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie³⁵.

Pożądane kompetencje posiadaczy dyplomu doktora określiły też różne organizacje działające w szkolnictwie wyższym. Szczególnie istotne są propozycje przedstawione przez:

- LERU (League of European Research Universities) – stowarzyszenie skupiające ok. 20 najbardziej renomowanych uczelni europejskich³⁶,
- Vitae – międzynarodowy program prowadzony przez fundację Careers Research and Advisory Centre (dokument³⁷ określający pożądane kompetencje doktora został przyjęty do wdrożenia przez zdecydowaną większość uniwersytetów brytyjskich, a w ramach projektu pilotującego finansowanego przez European Science Foundation – wybrane uczelnie w 6 innych krajach).

Odpowiednie zdefiniowanie zakładanych efektów kształcenia i określenie metod ich weryfikacji jest jednym z istotnych zaleceń odnoszących się do studiów doktoranckich, sformułowanych przez Bologna Follow-Up Group³⁸.

Wszystkie wymienione inicjatywy dotyczące definiowania pożądanych kompetencji posiadacza stopnia doktora zwracają uwagę na istotne znaczenie kompetencji ogólnych – niezwiązanych z reprezentowaną dyscypliną naukową. Znajduje to odzwierciedlenie w programach studiów doktoranckich, które coraz częściej obejmują różne formy zajęć umożliwiających uzyskanie tego typu kompetencji.

Skala kształcenia

³³ Wydaje się, że rozumienie takie jest dość powszechne w środowisku naukowym w naszym kraju.

³⁴ *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*, Ministry of Science, Technology and Innovation, Denmark 2005.

³⁵ *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning*, Official Journal of the European Union, C 111, 6.5.2008.

³⁶ *Good Practice Elements in Doctoral Training*, League of European Research Universities, Advice Paper, no. 15, January 2014.

³⁷ *Researcher Development Framework*, op. cit.

³⁸ *Report by the Structural Reforms Working Group to the BFUG*, op. cit.

W okresie ostatnich kilkunastu lat w wielu krajach, w tym w Polsce, nastąpił znaczny wzrost liczby osób kształconych na poziomie doktorskim. Postulat zwiększania liczby osób kształconych na poziomie doktorskim jest uzasadniany – zwłaszcza w środowisku akademickim – zarówno oczekiwanymi zmianami na rynku pracy (przewidywanym zapotrzebowaniem gospodarki opartej na wiedzy na fachowców mających umiejętność prowadzenia badań), jak i koniecznością zapewnienia właściwych warunków rozwoju społecznego (posiadania odpowiednio wykształconych elit).

W toczących się na forum globalnym dyskusjach stawiane jest jednak pytanie, czy dalszy wzrost liczby osób kształconych na poziomie doktorskim odpowiada w istocie potrzebom społecznym³⁹. Racjonalizacja liczby kształconych doktorantów (zwłaszcza w przypadku gdy ich kształcenie jest finansowane ze środków publicznych) stwarza bowiem większe możliwości zapewnienia im właściwych warunków prowadzenia badań i odpowiedniego statusu materialnego – niezbędnych dla pozyskania odpowiednich kandydatów i zapewnienia wysokiej jakości kształcenia. Jest to istotne wobec zyskującej coraz większe poparcie tezy, że dobre studia doktoranckie są bardzo kosztowne, a słabe nie mają uzasadnienia. Wątpliwości te odzwierciedlają wyniki badania przeprowadzonego przez naukowców z University of Oxford na zlecenie Higher Education Funding Council for England, z których wynika, że spośród 8 badanych krajów (Anglia, Australia, Hiszpania, Indie, Niemcy, Norwegia, Szkocja, USA) jedynie w Indiach jest przewidywany wzrost liczby osób kształconych na poziomie doktorskim. We wszystkich pozostałych krajach dotychczasowa liczba doktorantów utrzyma się lub zmniejszy⁴⁰.

Instytucje kształcące (nadające stopień doktora)

W zdecydowanej większości krajów jedynymi instytucjami uprawnionymi do nadawania stopnia doktora są uczelnie. Zasada ta obowiązuje nawet w krajach, w których działają bardzo silne, finansowane ze środków publicznych centra badawcze, niezwiązane bezpośrednio z korporacjami przemysłowymi (np. w Niemczech, gdzie funkcjonują silne instytuty badawcze, których działalność koordynują renomowane instytucje naukowe, takie jak Fraunhofer-Gesellschaft, Helmholtz-Gemeinschaft, Max-Planck-Gesellschaft). Polska należy do nielicznych krajów, w których uprawnione do nadawania stopnia doktora są – obok uczelni – inne instytucje prowadzące badania naukowe.

Możliwość nadawania stopnia doktora wiąże się ze statusem formalnym uczelni. Mogą go nadawać tylko uczelnie określonego typu – dominujące w systemie liczbowo i pod względem liczby studentów studiów I i II stopnia (jak w większości krajów europejskich) lub też będące w mniejszości (np. w USA uczelnie oferujące studia doktoranckie stanowią mniej niż 10% wszystkich szkół wyższych, przy czym jest wśród nich wiele instytucji kształcących względnie małą liczbę studentów). Niezależnie od tego, czy uprawnienia do doktoryzowania ma większość czy też jedynie nieznaczna część uczelni, niemal w każdym kraju większość stopni doktora nadaje stosunkowo nieliczna grupa uczelni. Można zaobserwować w znacznej mierze samoistną koncentrację kształcenia na poziomie doktorskim. W niektórych krajach

---

³⁹ *The PhD Factory*, op. cit.

⁴⁰ *Postgraduates – Public good or job qualification?*, University World News, Global Edition, 10 September 2014.

(np. w Niemczech i we Francji) proces ten jest dodatkowo stymulowany przez politykę państwa (decyzje w sferze finansowania), zmierzającą do wykreowania silnych uniwersytetów badawczych, zajmujących wysokie pozycje w międzynarodowych rankingach uczelni. Nie jest wykluczone, że w przyszłości w niektórych krajach kształcenie na poziomie doktorskim będzie się odbywać jedynie w nielicznych instytucjach mających status „centrów doskonałości”.

Warunki podjęcia kształcenia

W tradycji akademickiej krajów europejskich (krajów Europy kontynentalnej) warunkiem podjęcia kształcenia prowadzącego do uzyskania stopnia doktora jest ukończenie studiów magisterskich. W USA i wielu innych krajach angielskojęzycznych studia prowadzące do uzyskania stopnia doktora można podjąć bezpośrednio po ukończeniu studiów I stopnia (zwykle 4-letnich). W przypadku podjęcia takiego kształcenia dyplom magisterski można niekiedy uzyskać „po drodze”, częściej jednak jest on wynikiem niepowodzenia w realizacji programu studiów doktoranckich. Możliwe jest oczywiście podjęcie studiów doktoranckich po ukończeniu studiów II stopnia. Następuje wówczas na ogół – w wyniku przeniesienia osiągnięć – redukcja wymagań związanych z zaliczaniem przedmiotów objętych programem studiów doktoranckich.

W niektórych krajach Europy kontynentalnej jest rozpatrywana lub realizowana w ograniczonej skali koncepcja kształcenia oparta na modelu „amerykańskim” – tworzone są warunki do szybszego uzyskiwania stopnia doktora przez – adresowaną do wszystkich lub tylko wybranych studentów – częściową integrację studiów III stopnia ze studiami II stopnia. Dla uzdolnionych absolwentów studiów I stopnia wprowadza się „szybką ścieżkę” prowadzącą do doktoratu (związaną lub niezwiązaną z uzyskaniem „po drodze” tytułu magistra).

Organizacja procesu kształcenia

W europejskiej tradycji akademickiej kształcenie doktorantów miało przez wiele lat charakter mocno zindywidualizowany, oparty na relacji mistrz–uczeń. Choć model taki nadal funkcjonuje na wielu uczelniach, można zaobserwować dość szybko zachodzące zmiany, zmierzające do przejścia większej odpowiedzialności za warunki i jakość kształcenia przez instytucję, w której jest realizowane to kształcenie. Proces ten, zwany strukturalizacją lub „deprywatyzacją” kształcenia na poziomie doktorskim, oznacza w istocie przejście do modelu bardziej dostosowanego do silnie wzrastającej liczby kształconych, w którym istotnym elementem są zajęcia realizowane w większych grupach słuchaczy.

„Ustrukturalizowane” kształcenie może być realizowane w różnych formach, takich jak:

- wydzielony program studiów na uczelni (w jednostce) prowadzącej inne rodzaje studiów,
- *graduate school*, tzn. jednostka w ramach uczelni zorientowana na kształcenie na poziomie studiów III stopnia (często także studiów II stopnia), prowadząca część zajęć przewidzianych w programie studiów – w tym zwłaszcza seminaria oraz zajęcia kształtujące umiejętności ogólne – zajmująca się także rekrutacją, prowadząca administrację studiów i odpowiedzialna za zapewnianie ich jakości,

- *doctoral/research school*, tzn. struktura organizacyjna zorientowana wyłącznie na kształcenie doktorantów, utworzona przez jedną lub (część) kilka instytucji. Elementem „spajającym” tę strukturę może być tematyka naukowa lub duży projekt badawczy (często interdyscyplinarny). Struktura taka może mieć charakter w znacznej mierze wirtualny – stanowić sieć luźno powiązanych, współpracujących ze sobą instytucji,
- wydzielona instytucja kształcąca wyłącznie na poziomie *graduate*, często o charakterze międzynarodowym (np. *Knowledge and Innovation Communities* związane z *European Institute of Innovation and Technology*, czy też *European University Institute* we Florencji, prowadzący studia na poziomie doktorskim i podoktorskim w dziedzinie nauk społecznych).

Proces strukturalizacji kształcenia na poziomie doktorskim, związany z wyodrębnianiem w strukturach uczelni specjalnych jednostek, postępuje bardzo szybko. Mimo że w większości krajów europejskich są dopuszczalne różne formy kształcenia, w tym tradycyjne kształcenie oparte na relacji mistrz–uczeń, niektóre kraje wprowadziły regulacje umożliwiające kształcenie na poziomie doktorskim wyłącznie w ramach studiów doktoranckich (np. Hiszpania), wyłącznie w ramach szkół doktorskich/badawczych (np. Francja, Turcja) lub w inny sposób eliminujące możliwość kształcenia „nieustrukturyzowanego” (np. Włochy)⁴¹.

Wykorzystanie narzędzi Procesu Bolońskiego

Podjęta na spotkaniu w 2003 r. decyzja ministrów o dołączeniu studiów doktoranckich do dwustopniowej „bolońskiej” struktury studiów i traktowaniu ich jako studiów III stopnia stworzyła przesłanki uzasadniające wykorzystanie narzędzi Procesu Bolońskiego do organizacji tego typu studiów. Idea ta, podobnie jak samo traktowanie kształcenia doktorantów jako studiów, wzbudza w środowisku akademickim wiele kontrowersji. Szczególnie drażliwa jest kwestia wykorzystania na studiach doktoranckich systemu ECTS. Koncepcja ta ma wielu zwolenników, a także znaczną liczbę oponentów. Z informacji zamieszczonych w opracowaniu przygotowanym na zlecenie Komisji Europejskiej przed spotkaniem ministrów w 2012 r. wynika, że w roku akademickim 2010/2011: 18 krajów uczestniczących w Procesie Bolońskim stosowało system ECTS do całego programu studiów (łącznie z komponentem badawczym), 10 krajów – tylko do zajęć zorganizowanych (bez badań), a 18 krajów nie stosowało tego systemu⁴².

Mimo że kwestia stosowania systemu ECTS na studiach doktoranckich wzbudza wiele emocji, sprawa wydaje się drugorzędna – przyjęte w tej kwestii rozwiązania mają bowiem znikomy wpływ na jakość i efekty kształcenia. Nie wydaje się bowiem, aby absolwent studiów doktoranckich w USA, gdzie system punktowy (wprawdzie różny od ECTS) jest stosowany powszechnie i obejmuje także komponent badawczy, był gorzej wykształcony niż doktorant w krajach, w których system ten nie jest używany. Problem z systemem ECTS wynika nie tyle z nieprzystawania jego zasad do studiów doktoranckich, co z nieumiejętności posłu-

⁴¹ *Doctoral Programmes in Europe's Universities. Achievements and Challenges*, European University Association, 2007.

⁴² *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*, EACEA: Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012.

giwania się tym narzędziem, użytecznym zwłaszcza w przypadku mobilności i realizowania części programu studiów w innej instytucji (w kraju lub za granicą).

Innym narzędziem Procesu Bolońskiego, które może mieć zastosowanie w przypadku kształcenia doktorantów, jest suplement do dyplomu. W raporcie Ad Hoc Group on the Third Cycle, której wyniki prac włączono do opracowania przedłożonego w grudniu 2014 r. przez Structural Reforms Working Group⁴³, przedstawiono następujące dane dotyczące wykorzystania tego instrumentu: w 16 krajach absolwentom studiów doktoranckich jest wydawany suplement do dyplomu (Doctoral Supplement), w 13 krajach – nie jest wydawany, a w 6 krajach jest wydawany tylko przez niektóre uczelnie lub na wniosek absolwenta.

Profil kształcenia i uzyskiwanych kwalifikacji

Zacieśniające się związki między uczelniami i ich otoczeniem społeczno-gospodarczym tworzą warunki sprzyjające prowadzeniu wspólnie przez uczelnie i podmioty zewnętrzne prac doktorskich, a niekiedy także studiów doktoranckich (*collaborative doctoral education*⁴⁴). Znajduje to odzwierciedlenie w różnicowaniu charakteru kształcenia na poziomie doktorskim – upowszechnieniu studiów ułatwiających uzyskanie doktoratu osobom realizującym karierę zawodową poza instytucjami naukowymi, na podstawie twórczych osiągnięć związanych z wykonywaną pracą, a także różnicowaniu formalnych kwalifikacji (dyplomów) uzyskiwanych w wyniku ukończenia studiów.

Można wyróżnić dwa zasadnicze modele tego typu programów kształcenia i związanych z nimi kwalifikacji:

- programy prowadzące do uzyskania doktoratu „przemysłowego” (*industrial doctorate*). Programy takie są realizowane wspólnie przez instytucję sektora gospodarczego (najczęściej dużą korporację) i uczelnię na podstawie odpowiedniej umowy. Umowa ta określa: liczbę uczestników programu (uczestnikami są osoby zatrudnione w tej instytucji), zawartość programu, sposób sprawowania indywidualnej opieki nad doktorantem (zwykle sprawowana wspólnie przez przedstawicieli uczelni i instytucji zewnętrznej), sposób finansowania kształcenia (zwykle koszty ponosi instytucja zewnętrzna), prawa do dysponowania wynikami badań i ich publikowania itp.,
- programy prowadzące do uzyskania doktoratu „zawodowego”/„specjalistycznego” (*professional doctorate*). Programy takie, prowadzone przez uczelnie na zasadach dość podobnych do przyjętych w tradycyjnych programach prowadzących do doktoratów badawczych, są przeznaczone dla osób o znacznym doświadczeniu zawodowym w określonej dyscyplinie, stanowiącym podstawę badań prowadzących do uzyskania stopnia doktora. Kształcenie jest często finansowane lub współfinansowane przez instytucję zatrudniającą doktoranta. Jej przedstawiciel może też sprawować funkcję współopiekuna (współpromotora rozprawy doktorskiej).

Wymienione programy studiów, zawierające w porównaniu z tradycyjnymi programami mniejszy komponent wiedzy teoretycznej, noszą często specjalne nazwy (np. *New Route PhD*

---

⁴³ Report by the Structural Reforms Working Group to the BFUG, op. cit.

⁴⁴ L. Borel-Damian, *Collaborative Doctoral Education...*, op. cit.

w Wielkiej Brytanii) i mogą (lecz nie muszą) prowadzić do uzyskania kwalifikacji formalnych (dyplomów) o nazwach innych niż tradycyjny „doktorat badawczy” PhD: *Doctor of Engineering, Doctor of Education, Doctor of Business Administration* itp.⁴⁵ Należy jednak wyraźnie podkreślić, że chodzi tutaj o doktoraty w rozumieniu przyjętym w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego – kwalifikacje odpowiadające charakterystyce poziomu 3. w deskryptorach dublińskich⁴⁶, czy też charakterystyce poziomu 8. w Europejskich Ramach Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie⁴⁷. Zastrzeżenie to jest o tyle istotne, że wspomniane wymaganie nie jest spełnione w odniesieniu do wielu nadawanych (m.in. w USA) kwalifikacji mających w nazwie „doctor”.

Godne uwagi rozwiązanie zostało przyjęte w Wielkiej Brytanii, gdzie wymagania dotyczące stopnia doktora – niezależnie od jego charakteru i nazwy – zostały określone przez agencję akredytującą Quality Assurance Agency for Higher Education⁴⁸. Mimo dużej liczby programów prowadzących do uzyskania stopnia doktora o nazwie innej niż PhD (w 2009 r. uczelnie brytyjskie oferowały ok. 220 tego typu programów), liczba osób kształconych w tym trybie nie jest imponująca. Osoby te stanowią 1% wśród doktorantów studiujących full-time, a 10% wśród doktorantów studiujących part-time⁴⁹.

Warto przy okazji nawiązać do pojawiającej się w dyskusjach prowadzonych w naszym kraju idei studiów doktoranckich o profilu „zawodowym”, charakteryzujących się programem odmiennym od tradycyjnego (mniej „naukowym”) i adresowanych do „świeżych”, niemających doświadczenia zawodowego absolwentów studiów magisterskich, pragnących realizować karierę poza środowiskiem naukowym. Otóż trzeba wyraźnie stwierdzić, że taka wizja kształcenia doktorantów nie ma odzwierciedlenia w rozwiązaniach międzynarodowych.

Opieka nad doktorantem

Następstwem „deprywatyzacji” kształcenia na poziomie doktorskim są zachodzące w wielu krajach europejskich zmiany w podejściu do opieki nad doktorantem. Organizacja kształcenia opiera się na dobrze zdefiniowanych relacjach doktorant–opiekun–uczelnia, obejmujących procedury rozwiązywania potencjalnych konfliktów, w tym konfliktów między doktorantem i jego opiekunem, umożliwiające każdej ze stron (a zwłaszcza stronie najsłabszej – doktorantowi) dochodzenie swoich praw. Ponadto, w celu poprawy jakości sprawowania opieki coraz częściej są stosowane następujące rozwiązania:

- opracowanie poradników i innych materiałów przeznaczonych dla opiekunów i promotorów, zawierających m.in. wykaz obowiązków i opis procedur związanych ze sprawowaniem tych funkcji,
- doskonalenie zawodowe (doksztalcanie) opiekunów i przyszłych promotorów, m.in. w zakresie obowiązków związanych ze sprawowaniem tych funkcji,

---

⁴⁵ H. Eggins, *The Professional Doctorate. A Response to 21st Century Requirements for European Higher Education?*, EUA Bologna Handbook, rozdz. C 4.4–4.5, 2009.

⁴⁶ *A Framework for Qualifications...*, op. cit.

⁴⁷ *Recommendation of the European Parliament...*, op. cit.

⁴⁸ *Doctoral degree characteristics*, op. cit.

⁴⁹ *Promoting the UK doctorate*, Universities UK, 2009.

- ocena jakości sprawowania funkcji opiekuna/promotora, dokonywana przez uczestników i absolwentów studiów doktoranckich,
- wprowadzenie różnych form „zbiorowej” opieki nad doktorantem, użytecznych zwłaszcza w przypadku interdyscyplinarnego charakteru prowadzonych badań.

„Zbiorowa” opieka nad doktorantem ma także miejsce, gdy całe studia doktoranckie lub jedynie badania prowadzące do przygotowania rozprawy doktorskiej są prowadzone w ramach ścisłej współpracy dwóch lub większej liczby uczelni bądź innych instytucji z różnych krajów. Opieka taka, realizowana przez dwie osoby (lub większą ich liczbę) z różnych krajów, może przybierać rozmaite formy, w zależności od charakteru współpracy (*European Doctorates, joint PhD degrees, co-tutelle*).

Status doktoranta

Formalny status doktoranta jest różny w zależności od kraju. W przypadku gdy kształcenie ma formę ustrukturalizowaną, można wyróżnić następujące podstawowe kategorie:

- pracownik uczelni (instytucji naukowej),
- student (studiów doktoranckich) niepłacący za kształcenie, otrzymujący wynagrodzenie (stypendium), co zwykle jest powiązane z obowiązkiem realizacji określonych zadań, np. prowadzeniem zajęć dydaktycznych,
- student (studiów doktoranckich) płacący za kształcenie.

Występują też różne pośrednie formy relacji między doktorantem i uczelnią, łączące elementy statusu pracownika z elementami statusu studenta. Charakter tej relacji określa w znacznym stopniu przysługujące doktorantowi gwarancje socjalne. Wspomniane zróżnicowanie znajduje odzwierciedlenie między innymi w terminologii używanej w kontekście rozważań dotyczących kształcenia młodych naukowców (tab. 1.).

Tabela 1. Status młodego naukowca i doktoranta w dokumentach europejskich

Organizacja	Nazwa
EFRC – European Commission Directorate General for Research & Innovation ⁵⁰	First Stage Researcher (R1) This profile includes individuals doing research under supervision in industry, research institutes or universities. It includes doctoral candidates
ERA – SGHRM Working Group Training, Skills and Industry/Academia Relationship	First Stage Researcher (jw.)
ESF Report – on Research Careers in Europe	Doctoral training stage
LERU report – Harvesting talent: strengthening research careers in Europe	Doctoral candidate
Salzburg II recommendations	Early stage researchers – professionals

Źródło: K. Kurowska – wyniki badań własnych

Finansowanie

⁵⁰ European Commission Directorate General for Research & Innovation Directorate B – European Research Area Skills, *Towards a European Framework for Research Careers*, Brussels, 6 May 2011.

W większości krajów europejskich kształcenie doktorantów jest finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych. Występują przy tym znaczne różnice co do sposobu realizacji tego wsparcia. W niektórych krajach strumień środków jest kierowany przede wszystkim do instytucji prowadzących kształcenie, które następnie przekazują doktorantom wynagrodzenie lub stypendia. W innych znaczna część środków trafia bezpośrednio do doktorantów.

Instytucje prowadzące kształcenie doktorantów uzyskują środki na ten cel z różnych źródeł. Podstawowymi są: dotacja na kształcenie i badania oraz pozyskiwane w trybie konkursowym środki na badania (granty) lub jedynie jedno z tych źródeł. W 10 krajach (w tym Niemcy, Francja, Holandia, Wielka Brytania) istnieje ponadto strumień finansowania wydzielony specjalnie w celu wspierania kształcenia doktorantów⁵¹.

Akredytacja

Ocena studiów doktoranckich jest realizowana w różnych krajach przez różne podmioty – instytucje związane z systemem kształcenia oraz instytucje związane z systemem badań naukowych. Ocena taka może być warunkiem uruchomienia studiów. W Europie, w 7 krajach uruchomienie programu studiów doktoranckich wymaga uzyskania akredytacji, w 9 krajach muszą być spełnione inne wymagania formalne, w 13 krajach zaś decyzja o uruchomieniu takiego programu jest pozostawiona wyłącznie do decyzji uczelni⁵².

Ocena programów studiów doktoranckich w podobny sposób jak studiów I i II stopnia jest realizowana w niewielu krajach. Częściej jest ona elementem akredytacji instytucjonalnej.

Wnioski z analizy trendów międzynarodowych

Planowane zmiany w modelu kształcenia doktorantów w Polsce powinny uwzględniać trendy międzynarodowe i na pewno nie mogą pozostawać w wyraźnej sprzeczności z tym, co się dzieje w Europie. Należy wziąć pod uwagę przede wszystkim zalecenia formułowane w wymienionych w rozdz. 2. dokumentach instytucji europejskich oraz reprezentatywnych organizacji środowiskowych, takich jak stowarzyszenia europejskich uczelni badawczych.

---

⁵¹ *Doctoral Programmes in Europe's Universities...*, op. cit.

⁵² J. Byrne, T. Jorgensen, T. Loukkola, *Quality Assurance in Doctoral Education...*, op. cit.

4. ORGANIZACJA STUDIÓW DOKTORANCKICH W POLSCE I OBOWIĄZUJĄCE PRZEPISY PRAWNE – PROBLEMY I OPINIE ŚRODOWISKA NAUKOWEGO

Studia doktoranckie w Polsce są prowadzone przez jednostki, których rady naukowe mają uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego (wydziały uczelni akademickich i instytuty naukowe). Są to zarówno uczelnie prowadzące także studia I i II stopnia, jak i instytuty zajmujące się przede wszystkim działalnością badawczą, dla których usługi edukacyjne w postaci studiów doktoranckich czy studiów podyplomowych stanowią, zgodnie z ich statutem, formę upowszechniania badań.

W różnych typach jednostek kwestie związane z organizacją studiów doktoranckich w pewnym zakresie wydają się podobne, jednak ze względu na istniejące różnice w ich funkcjonowaniu i finansowaniu mogą się pojawiać różne problemy.

Regulacje dotyczące studiów doktoranckich można znaleźć w wielu aktach prawnych.

1. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572 z późn. zm.)

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 24 października 2014 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich (Dz.U. z 2014 r., poz. 1480)
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 172)
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 września 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłacania doktorantom stypendiów ministra za wybitne osiągnięcia (Dz.U. z 2011 r. nr 214, poz. 1271)
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2014 r. w sprawie warunków, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminu studiów w uczelniach (Dz.U. z 2014 r., poz. 1302)⁵³
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie podstawowych kryteriów i zakresu oceny programowej oraz oceny instytucjonalnej (Dz.U. z 2014 r., poz. 1356)
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2014 r. w sprawie ogólnopolskiego wykazu studentów i ogólnopolskiego wykazu doktorantów (Dz.U. z 2014 r., poz. 1301)

---

⁵³ Rozporządzenie należy zastosować odpowiednio zgodnie z art. 196 ust. 6 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572 z późn. zm.).

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 stycznia 2015 r. w sprawie sposobu podziału i trybu przekazywania dotacji podmiotowej na dofinansowanie zadań projakościowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 159)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 lutego 2012 r. w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych (Dz.U. z 2014 r., poz. 789)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 lutego 2015 r. w sprawie sposobu podziału i trybu przekazywania dotacji na finansowanie zadań związanych z kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich prowadzonych w uczelniach niepublicznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 193)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 lutego 2012 r. w sprawie sposobu i trybu ustalania wskaźników kosztochłonności dla poszczególnych kierunków studiów stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia, jednolitych studiów magisterskich oraz obszarów kształcenia, a także dla stacjonarnych studiów doktoranckich (Dz.U. z 2012 r., poz. 179 z późn. zm.⁵⁴)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 lutego 2015 r. w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych oraz jednostek naukowych na pomoc materialną dla studentów i doktorantów (Dz.U. z 2015 r., poz. 260)
2. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. z 2010 r. nr 96, poz. 619 z późn. zm.⁵⁵)
  3. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz.U. z 2010 r. nr 96, poz. 618 z późn. zm.⁵⁶)

⁵⁴ Zmieniono rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 stycznia 2015 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu ustalania wskaźników kosztochłonności dla poszczególnych kierunków studiów stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia, jednolitych studiów magisterskich oraz obszarów kształcenia, a także dla stacjonarnych studiów doktoranckich (Dz.U. z 2013 r., poz. 1365).

Zmieniono rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 stycznia 2015 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu ustalania wskaźników kosztochłonności dla poszczególnych kierunków studiów stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia, jednolitych studiów magisterskich oraz obszarów kształcenia, a także dla stacjonarnych studiów doktoranckich (Dz.U. z 2015 r., poz. 158).

⁵⁵ Zmieniono ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 84, poz. 455).

Zmieniono ustawą z dnia 28 maja 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 675).

Zmieniono ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1198).

Zmieniono ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 249).

⁵⁶ Zmieniono ustawą z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2011 r. nr 112, poz. 654).

Zmieniono ustawą z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz.U. z 2012 r. nr 185, poz. 1092).

Zmieniono ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1198).

Zmieniono ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 249).

4. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm.⁵⁷)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2014 r., poz. 1383)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 lipca 2011 r. w sprawie warunków przyznawania stypendiów osobom, którym wszczęto przewód doktorski (Dz.U. z 2011 r. nr 160, poz. 956)
5. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1620 z późn. zm.⁵⁸)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 listopada 2010 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na naukę na finansowanie działalności statutowej (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 90⁵⁹)
6. Ustawa z dnia 17 lipca 1998 r. o pożyczkach i kredytach studenckich (Dz.U. z 1998 r. nr 108, poz. 685 z późn. zm.⁶⁰)
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 maja 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad, trybu i kryteriów udzielania, spłacania oraz umarzania kredytów i pożyczek studenckich (Dz.U. z 2014 r., poz. 688 z późn. zm.⁶¹)

Ocena stanu funkcjonowania studiów doktoranckich

Ocena stanu funkcjonowania studiów doktoranckich wymaga odniesienia się do kilku kwestii, regulowanych przez różne akty prawne:

- przebiegu studiów doktoranckich,
- przebiegu przewodu doktorskiego,
- finansowania studiów i badań w ramach realizacji rozprawy doktorskiej, a także finansowania uczestnika studiów doktoranckich.

Organizacja i przebieg studiów doktoranckich

---

⁵⁷ Zmieniono ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 249).

⁵⁸ Zmieniono ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 249).

⁵⁹ Nowe rozporządzenie w podpisie ministra.

⁶⁰ Zmieniono ustawą z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw – w podpisie prezydenta RP.

⁶¹ Zmieniono rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 września 2014 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad, trybu i kryteriów udzielania, spłacania oraz umarzania kredytów i pożyczek studenckich (Dz.U. z 2014 r., poz. 1304).

Akty prawne regulują sprawy organizacyjne i finansowe, a także inne zagadnienia proceduralne i administracyjne. W małym stopniu wpływają na program studiów (autonomiczność jednostek prowadzących studia) oraz rozwiązania dotyczące proporcji czasu pracy badawczej doktoranta do czasu przeznaczanego na udział w zajęciach dydaktycznych przewidzianych w programie studiów doktoranckich lub czasu przeznaczanego na prowadzenie zajęć ze studentami. Na ten temat od dłuższego czasu toczy się dyskusja w środowisku akademickim. Najnowsze podejście, biorąc pod uwagę efekty kształcenia, umożliwia teoretycznie pewną elastyczność (liczą się efekty, a nie sposób ich osiągnięcia). Dominują jednak rozwiązania bardziej tradycyjne, oparte na wieloletniej praktyce danej jednostki.

Na uczelniach, w zależności od liczby studentów kształconych na studiach I i II stopnia, możliwość prowadzenia zajęć dydaktycznych przez doktorantów albo stwarza problemy (brak grup studenckich), albo jest nadużywana (wykorzystywanie doktorantów zamiast zatrudniania asystentów na etacie). W instytutach (PAN/badawczych) pożądanym efektem kształcenia doktorantów jest przede wszystkim osiągnięcie w określonym obszarze tematycznym wiedzy na zaawansowanym poziomie oraz zdobycie umiejętności związanych z metodyką i metodologią badań. W związku z tym w programie studiów organizowanych przez wiele instytutów nie przewiduje się zajęć fakultatywnych rozwijających umiejętności dydaktyczne.

Wydaje się, że zalecenia dotyczące proporcji między prowadzeniem zajęć i uczestnictwem w zajęciach a prowadzeniem badań powinny się opierać na sprecyzowaniu zasadniczego celu studiów doktoranckich, czyli określenia, jakie jest miejsce w nauce, przemyśle, edukacji (na rynku pracy) młodego człowieka – absolwenta studiów doktoranckich po uzyskaniu stopnia doktora.

Uczestnictwo w zajęciach w charakterze studenta/słuchacza to oczywisty wymóg, gdy mówi się o studiach. Otwarta pozostaje jednak kwestia programu studiów ustalonego autonomicznie przez uczelnię. Z jednej strony nie należy ograniczać autonomii jednostki prowadzącej studia, z drugiej zaś przygotowanie doktoranta do pracy badawczej oznacza nabycie przez niego umiejętności, które powinien kształtować w sposób samodzielny, z właściwym wsparciem merytorycznym opiekuna naukowego/promotora i odpowiadający nowoczesnemu systemowi prowadzenia badań, w tym ich finansowania. Zajęcia na studiach doktoranckich powinny się odbywać w bardziej zindywidualizowanych formach niż zajęcia na studiach I i II stopnia.

Programy studiów doktoranckich powinny obligatoryjnie obejmować zagadnienia z zakresu ekonomii/biznesu, ochrony własności intelektualnej i etyki, umiejętności aplikowania o granty badawcze i staże międzynarodowe. Należy także wzmocnić kompetencje językowe doktorantów (głównie w obszarze języka angielskiego), przede wszystkim przez zajęcia rozwijające umiejętność komunikowania się doktorantów w ramach dyscypliny naukowej (słownictwo specjalistyczne, pisanie wniosków grantowych i prezentowanie wyników badań, seminaria w języku angielskim), a nie typowe lektoraty. Zajęcia tego typu powinny być prowadzone przez opiekuna naukowego lub innego samodzielnego badacza, nie zaś lektora języka obcego.

Położenie większego nacisku na prowadzenie badań przez doktorantów wydaje się najbardziej pożądanym kierunkiem zmian. Takie podejście napotyka jednak na trudności

finansowe (zostaną omówione w ostatniej części niniejszego rozdziału) oraz organizacyjne. W instytutach badawczych występują problemy z organizacją badań prowadzonych przez doktorantów, głównie z powodu braku systemowych rozwiązań związanych z dostępem doktorantów (którzy nie są w nich zatrudnieni) do laboratoriów, w tym akredytowanych. Wiąże się z tym kwestie ubezpieczenia doktorantów i aparatury, przestrzegania zasad BHP, ponoszenia odpowiedzialności w razie ewentualnych wypadków itp. Wspomniany problem jest rzadziej poruszany przez uczelnie, gdzie mniej jest akredytowanych laboratoriów. Będzie miał jednak znaczenie dla jednostek zaangażowanych w komercjalizację wyników badań, w których ze względu na zobowiązanie do „poufności” doktoranci mogą mieć ograniczony dostęp do niektórych laboratoriów.

Kolejnym problemem przedstawionym bardziej szczegółowo w rozdziale 5. jest kwestia umiędzynarodowienia studiów doktoranckich. Mimo dostępności wielu różnych programów międzynarodowych, przy obecnej organizacji toku studiów wyjazd (np. na semestr) jest dla uczestnika studiów doktoranckich trudny. Stworzenie systemu wspierającego staże zagraniczne doktorantów to jeden z problemów wymagających najpilniejszego rozwiązania.

Przepisy regulują czas trwania studiów doktoranckich i możliwość jego przedłużenia, co budzi pewne kontrowersje, głównie na uczelniach. Możliwość przedłużenia studiów powinna być zachowana, jednak wsparcie finansowe w postaci stypendium doktoranckiego należy ograniczyć do podstawowego wymiaru czasu trwania studiów. Nie przekreśla to jednak możliwości finansowania z grantów, gdy z tych środków są wspierane badania doktoranta (leży to wyłącznie w gestii kierownika projektu). Przedłużenie studiów powinno być w szczególności zapewnione, gdy doktorant w ramach studiów odbywa staż za granicą.

Członkowie Zespołu zwracają uwagę na potrzebę podniesienia wymagań stawianych przed kandydatami na studia doktoranckie, a także poziomu studiów doktoranckich. Studia powinny być elitarne i dostępne dla najlepszych. O ile rekrutacja na studia to problem jednostek, o tyle system monitoringu przebiegu studiów oraz postępów prac nad doktoratem powinien być wprowadzony obligatoryjnie.

Kluczowym aspektem zapewniającym wysoki poziom wykształcenia doktoranta jest odpowiednia pomoc merytoryczna, jaką powinien otrzymać ze strony opiekuna naukowego/promotora oraz jednostki prowadzącej studia, w tym kierownika studiów. W przypadku „masowości” studiów doktoranckich mogą występować problemy z uzyskaniem przez doktoranta należytego wsparcia merytorycznego.

Sukces w postaci obrony pracy doktorskiej jest składową wielu czynników. Oprócz zaangażowania doktoranta w badania naukowe kluczowa jest stała, indywidualna współpraca doktoranta z opiekunem naukowym/promotorem. Wprowadzenie systemu monitoringu prac doktorskich i(lub) akredytacji studiów doktoranckich w celu utrzymania wysokiego poziomu zarówno studiów, jak i prac doktorskich będących ich efektem leży w interesie zarówno jednostki, jak i doktoranta (większy odsetek słuchaczy ukończy studia obroną pracy).

Przewód doktorski

Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, a także Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora regulują przebieg przewodu doktorskiego (niezależnie od tego, czy doktorat jest efektem badań w ramach studiów doktoranckich, czy też badań prowadzonych pod opieką promotora w trybie indywidualnym), a także określają minimalne warunki wszczęcia przewodu.

Zgodnie z ustawą: *Rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora (...), powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne (...). Rozprawę doktorską może stanowić praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna lub artystyczna, jeśli odpowiada warunkom określonym w ust. 1*⁶².

Nie ma zatem potrzeby dzielenia doktoratów na naukowe, przemysłowe i zawodowe. Z samej zasady wynika, że doktorat jest stopniem naukowym 0 może być przeprowadzony zarówno na podstawie przedłożonej dysertacji, jak i dzieła lub spójnego tematycznie zbioru artykułów. Także przy dzisiejszym stanie prawnym i trybie postępowania w przewodach badania mogą mieć cel zarówno naukowy, jak i użyteczny, mogą być prowadzone (i często są) na „zamówienie” przemysłu lub przedsiębiorców, a nawet samorządów (jednostki podległe władzom lokalnym, np. przedsiębiorstwa oczyszczania ścieków).

Pozytywnie należy ocenić rezygnację z egzaminu językowego w przewodzie doktorskim po przedstawieniu właściwego certyfikatu (z listy podanej w rozporządzeniu MNiSW – Dz.U. z 2014 r., poz. 1383), gdyż ułatwia to prowadzenie doktoratów w ramach programów *joint degree* z zagranicznymi uczelniami partnerskimi.

W krajach Europy Zachodniej oraz USA i Australii nie ma wymogu zdawania egzaminu doktorskiego z dyscypliny dodatkowej (często także z dyscypliny podstawowej, poza samą obroną dysertacji). Konieczność jego przeprowadzania utrudnia nabór na *joint degree* studentów z uczelni partnerskich. O ile wymóg zdania przez doktoranta egzaminu z dyscypliny podstawowej doktoratu nie budzi kontrowersji, o tyle w środowisku naukowym dyskutuje się nad zasadnością egzaminu z dyscypliny dodatkowej. W dyskusji Zespołu przeważał postulat zrezygnowania z tego egzaminu.

Regulacje prawne pozwalają także na przeprowadzenie doktoratu na podstawie cyklu publikacji, bez konieczności pisania dysertacji⁶³. Można wprawdzie rozważać, czy umiejętność przygotowania przez kandydata dużego opracowania, uwzględniającego piśmiennictwo z zakresu rozprawy oraz wyniki badań własnych, nie jest istotna dla rozwoju zawodowego młodego naukowca, szczególnie w naukach humanistycznych, jednak wydaje się, że możliwość uzyskania stopnia doktora na podstawie monotematycznego cyklu publikacji jest zbyt rzadko wykorzystywana. Korzystanie z tej możliwości wymaga wprowadzenia ścisłych reguł udziału doktoranta w publikacjach, gdy są one podstawą doktoratu. W krajach, które zalecają ten system, zwykle oznacza to, że doktorant jest pierwszym autorem i(lub) dokładnie opisuje własny (znaczący) udział, co potwierdzają współautorzy (nie podaje się udziału procentowe-

⁶² Art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm.).

⁶³ Art. 13.2 Ustawy o stopniach naukowych..., op. cit.

go, tylko opisuje wkład). Ponieważ doktorant publikuje z opiekunem naukowym/promotorem, a czasami (gdy bierze udział w większym projekcie) także z innymi współpracownikami, należałoby sprecyzować kryteria dopuszczenia kilku publikacji jako doktoratu, tak aby nadanie stopnia naukowego na podstawie cyklu publikacji nie budziło kontrowersji.

W wielu krajach popularność nadawania stopnia doktora na podstawie publikacji wynika z regulacji prawa autorskiego, gdyż doktorant ma prawa do doktoratu oraz wyników i w okresie 6 miesięcy po ukończeniu studiów powinien podawać afiliację jednostki, w której ukończył studia/wykonał badania. W krajach o dużej mobilności (w tym zmiany miejsca zatrudnienia po obronie doktoratu) jest to przestrzegane rygorystycznie, stąd znacznie większy nacisk, aby publikować wyniki przed obroną lub przynajmniej przygotować publikacje do druku. Przykładowo w USA czy Australii można bronić doktorat, opierając się na publikacjach przesłanych do druku (tylko jedna musi być zaakceptowana do druku). W Polsce, zgodnie z aktualnym stanem prawnym, uzyskanie doktoratu na podstawie publikacji jest możliwe jedynie w przypadku prac opublikowanych lub przyjętych do druku⁶⁴.

Sprawy finansowe

W środowisku doktorantów, i do pewnego stopnia także władz instytucji nadających stopień doktora, najwięcej dyskusji wzbudza system stypendialny. Problemy związane z finansowaniem studiów doktoranckich dotyczą trzech równie istotnych kwestii:

- zapewnienia środków jednostkom na prowadzenie studiów,
- zapewnienia środków na prowadzenie badań, tj. środków dla jednostki przeznaczonych na badania doktoranta (aparatura, materiały eksploatacyjne, koszty eksperymentów, programów komputerowych i licencji itp.) oraz na udział doktoranta w życiu naukowym (konferencje, w tym zagraniczne, staże, szkolenia, szkoły naukowe),
- zapewnienia środków finansowych doktorantom (system stypendialny).

Zapewnienie środków jednostkom na prowadzenie studiów doktoranckich

Liczba słuchaczy studiów stacjonarnych jest uwzględniana w algorytmie podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni. Uczelnie otrzymują zatem, w ramach dotacji na działalność podstawową, środki na prowadzenie studiów doktoranckich. Jest to ogólna dotacja dla uczelni (dzielona na wydziały), wiele zależy więc od polityki władz uczelni i władz jednostek. Mimo uwzględniania współczynników kosztochłonności nie są to środki, które mogą zapewnić prowadzenie badań, a przecież badania powinny być najważniejszym elementem studiów doktoranckich, gdyż są podstawą do przygotowania dysertacji.

Zgodnie z art. 2 ust. 3 pkt 1 ustawy o instytutach badawczych⁶⁵, instytut może prowadzić studia doktoranckie związane z prowadzonymi przez niego badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi, jeżeli posiada uprawnienia do nadawania stopni naukowych oraz odpowiednie zaplecze i warunki materialno-techniczne. W ustawie o instytutach badawczych⁶⁶

---

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz.U. z 2010 r. nr 96, poz. 618 z późn. zm.). Patrz: przypis 56.

⁶⁶ Ibidem, art. 2.

brak jest regulacji, które umożliwiłyby otrzymanie dotacji na zadania związane z kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, tak jak jest w przypadku uczelni⁶⁷. Wydaje się zatem zasadne wprowadzenie odpowiednich zmian w ustawie.

Zapewnienie środków na prowadzenie badań i prezentację wyników

Finansowanie słuchacza studiów doktoranckich przez MNiSW nie pokrywa kosztów badań eksperymentalnych. Granty „promotorskie” lub inne dla młodych badaczy w „poprzednim” systemie finansowania nauki pozwalały zdobyć środki na badania eksperymentalne. Obecnie, pomimo zagwarantowania znaczącej części budżetu w NCN na projekty młodych badaczy, uzyskanie grantu, szczególnie w naukach technicznych, jest bardzo trudne (zwykle 10-15% starających się odnosi sukces). Aplikowanie o takie środki przez doktoranta powinno być popierane, jednak trudno na podstawie nieprzewidywalnych wyników konkursu na grant planować 4-letnie studia i badania.

W ramach dotacji na działalność statutową (przyznawanej zarówno jednostkom uczelni, jak i instytutom) istnieje system finansowania młodych naukowców (asystenci, młodzi doktorzy i doktoranci). Są to środki przyznawane jednostkom na podstawie algorytmu uwzględniającego kategorię i liczbę młodych naukowców, a w ramach jednostki rozdzielane w wewnętrznych konkursach. Jednak bez wsparcia z projektów praktycznie jest to dotacja niewystarczająca na prowadzenie badań eksperymentalnych. Przeznaczana jest zatem na prezentację wyników (młody naukowiec może z niej finansować udział w konferencjach lub uzyskać wsparcie przy publikowaniu).

W finansowaniu badań najważniejsza rola przypada zatem jednostce prowadzącej studia oraz promotorowi, gdyż to on powinien zapewnić środki na badania i na tej podstawie planować liczbę doktorantów, którzy mogą zostać przyjęci.

Sprawy bytowe – stypendia

Wiele kontrowersji, które zgłaszają zarówno jednostki naukowe uczelni prowadzące studia doktoranckie, jak i sami doktoranci, wywołuje system stypendialny (kryteria przyznawania, wysokość, jak również kumulowanie kilku różnych stypendiów przez jednego doktoranta). Zgodnie z obecnymi regulacjami prawnymi doktoranci mogą aplikować o przyznanie kilku różnych stypendiów. Tak duża oferta wsparcia doktorantów zasługuje jednoznacznie na pozytywną ocenę. Problem pojawia się na etapie ich dystrybucji. Brak ograniczeń co do liczby (i kwoty) stypendiów, które jednocześnie może pobierać doktorant, prowadzi do osiągania przez część doktorantów dochodów nie tylko znacznie przekraczających uposażenia oferowane przez krajowy rynek pracy, ale czasami nawet uposażenia ich promotorów. W rezultacie skłania to część osób do celowego przedłużania statusu doktoranta. Bardzo dotkliwe (czasami subiektywnie odbierane jako niesprawiedliwe) jest wejście takiej osoby, po uzyskaniu stopnia doktora, na rynek pracy, gdzie oferowane wynagrodzenia są zdecydowanie niższe niż suma wsparcia finansowego uzyskanego podczas realizacji pracy doktorskiej. Studia doktoranckie powinny być postrzegane przez doktoranta jako szansa i inwestycja w siebie, a nie metoda dobrego zarobkowania (jak ma to miejsce w przypadku kumulacji kilku stypendiów). Wiel-

⁶⁷ Art. 92 i 94 Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572 z późn. zm.).

kość stypendium powinna zostać uregulowana prawnie, a przede wszystkim powinna uwzględniać dorobek naukowy kandydata.

Dorobek naukowy jest obecnie podstawowym kryterium oceny większości wniosków o stypendia i granty. Najczęściej jednak laboratoryjne badania eksperymentalne są realizowane przez zespół badawczy, tym samym publikacje są wieloautorskie, a udział doktoranta nie zawsze jest wiodący. Porównywanie ilościowego dorobku doktorantów (taka jest praktyka przy ocenie aplikacji) nie zawsze umożliwia zatem obiektywną ocenę. Oceny takiej nie ułatwia fakt, że zazwyczaj wnioski zawierają jedynie oświadczenie doktoranta o jego procentowym udziale w publikacjach. Praktyka pokazuje, że dorobek naukowy aplikanta odzwierciedla poziom badań naukowych jego opiekuna naukowego/promotora. Ponadto, aplikacje o kolejne stypendia i granty obejmują ten sam zakres proponowanych badań (doktorant nie kieruje zespołem badawczym, oczywiście jest więc, że nie ma on możliwości jednoczesnej realizacji kilku tematów). Podejście takie nie jest praktykowane w środowisku naukowym – nie można finansować tych samych badań z różnych źródeł. Stypendium jest wprawdzie przyznawane personalnie, a nie „na prowadzenie badań”, ale w okresowych sprawozdaniach doktorant wykazuje publikacje i prezentacje na konferencjach. Nie można zatem tego samego dorobku opłacać kilka razy.

W niektórych województwach w ramach regionalnych programów operacyjnych funkcjonują także bardzo korzystne finansowo (zwłaszcza ostatnio, gdyż w każdym naborze wniosków kwoty były inne) stypendia dla doktorantów, tzw. *marszałkowskie* – przyznawane przez różne zespoły powoływane przez marszałków województw. Pobieranie takiego stypendium jest często związane ze złożeniem aplikacji, prowadzeniem badań ważnych dla regionu i(lub) uzyskaniem efektu możliwego do wykorzystania w przemyśle. Doktoraty takie można nazwać przemysłowymi, jednak nie ma to żadnego wpływu na możliwość zatrudnienia doktora przez przedsiębiorstwo, które jest, przynajmniej w założeniu, beneficjentem wyników jego pracy. Uzyskanie tego stypendium nie zależy od dorobku naukowego doktoranta i ewentualnego pobierania innych stypendiów.

Bardzo atrakcyjna od strony finansowej możliwość „kolekcjonowania” stypendiów kieruje uwagę doktoranta nie w stronę prowadzenia ambitnych zadań badawczych, lecz uzyskania jak najlepiej prezentującego się dorobku naukowego. Do patologii, wskazywanych także przez doktorantów, należy zaliczyć organizowanie konferencji i tworzenie czasopism, których wyłącznym celem jest pomnożenie dorobku naukowego doktorantów. Ambitne tematy badawcze nie gwarantują regularnego (corocznego) publikowania ich wyników. Tym samym doktoranci prowadzący takie badania, w obecnym systemie stypendialnym, nie mają szans na zwiększenie stypendium.

Kolejna kontrowersja wiąże się z możliwością jednoczesnego pobierania stypendium doktoranckiego i pensji (szczególnie gdy doktorant jest zatrudniony jako asystent w jednostce, która prowadzi jego przewód doktorski). Stawia to w wyraźnie uprzywilejowanej sytuacji finansowej osoby zatrudnione na etacie. Ponieważ uczelnie mogą przyznawać stypendia (przez pół roku) asystentom pracującym nad doktoratem, regulacja powinna być klarowna – albo etat na uczelni (i wsparcie jak dla pracownika), albo stypendium przysługujące słuchaczowi studiów doktoranckich.

Rozwiązaniem problemów mogłoby być także ograniczenie łącznej pomocy stypendialnej dla doktoranta, np. do poziomu średniej pensji adiunkta w jednostce prowadzącej studia doktoranckie. Przy zachowaniu dotychczasowego poziomu finansowania studiów doktoranckich umożliwiłoby to objęcie wyższym wsparciem finansowym większej liczby doktorantów. Jednocześnie przekierowałoby energię doktorantów z aktywności związanej z prezentacją jakichkolwiek wyników na prowadzenie badań naukowych na wysokim poziomie. Tym samym studia doktoranckie w jeszcze większym stopniu spełniałyby swoje podstawowe zadanie – wykształcenie wysokiej klasy specjalistów, kierujących się w swojej pracy kodeksem etycznym.

Warto też prześledzić funkcjonowanie dystrybucji doktoranckiego funduszu stypendialnego w krajach prezentujących najwyższy poziom badań naukowych. Obserwacje własne członków Zespołu wskazują na brak zasadniczych dysproporcji we wsparciu finansowym poszczególnych doktorantów. W krajach tych znaczną część wsparcia finansowego doktoranci otrzymują za pośrednictwem opiekunów naukowych, w ramach uzyskiwanych przez nich grantów badawczych. Z zadowoleniem należy odnotować, że także w naszym kraju takie możliwości są coraz większe, niemniej w dalszym ciągu dalece niewystarczające. Takie podejście ma też inny istotny walor – nakłada na opiekuna naukowego większą odpowiedzialność za postęp w przygotowaniu rozprawy doktorskiej.

Finansowanie przez opiekuna z grantu zapewnia także stabilizację przez okres trwania projektu, czyli 3-4 lata. Takie rozwiązanie należałoby również przyjąć przy przyznawaniu stypendiów doktoranckich w obecnym systemie, to znaczy przyznać stypendium na czas trwania studiów, czyli na 3-4 lata i monitorować postępy w prowadzeniu badań oraz przygotowaniu dysertacji. Wypłatę stypendium można wstrzymać (na przykład na rok) w przypadku negatywnej opinii opiekuna naukowego/promotora. Nie należy także finansować przedłużonych studiów.

5. MOBILNOŚĆ MŁODYCH NAUKOWCÓW – OCENA ISTNIEJĄCYCH ROZWIĄZAŃ ORAZ NOWE PROPOZYCJE

Mobilność i kontakty międzynarodowe to bardzo ważny element pracy badawczej, dlatego istotne jest uwzględnienie kontaktów z innymi ośrodkami już od początkowej fazy rozwoju naukowego – czyli pracy nad dysertacją doktorską. Staże w krajowych czy zagranicznych ośrodkach naukowych i przemysłowych pozwalają na poszerzanie wiedzy oraz wspieranie rozwoju kariery zawodowej – zarówno na etapie przygotowania rozprawy doktorskiej, jak i później (możliwość wykorzystania nawiązanych kontaktów).

Pomimo coraz lepszego wyposażenia polskich laboratoriów staże międzynarodowe umożliwiają: dostęp do unikatowej aparatury badawczej, podniesienie poziomu prowadzonych badań przez wymianę wiedzy i doświadczenia, poznanie nowych środowisk zajmujących się określonymi dziedzinami wiedzy, przeniesienie najlepszych praktyk do własnych zespołów badawczych oraz nawiązanie współpracy naukowej. Staże pozwalają szerzej spojrzeć na rozwiązywane problemy, dlatego na niektórych uczelniach zachodniej Europy (np. we Włoszech) istnieje obowiązek odbycia przynajmniej 6-miesięcznej praktyki w ośrodku badawczym poza granicami kraju, nawet jeśli nie wiąże się ona z wykonywaniem badań do własnej pracy doktorskiej, a służy jedynie poszerzaniu horyzontów i uczestniczeniu w życiu naukowym innej jednostki (we Włoszech stypendium wynosi wtedy 1,5-krotność stypendium otrzymywanego w kraju). Nawiązanie kontaktów międzynarodowych na wczesnym etapie kariery naukowej jest nie do przecenienia dla dalszego rozwoju (możliwość uczestniczenia w projektach międzynarodowych – czy to na zaproszenie kolegów z innych zespołów, czy też przy konstruowaniu własnego konsorcjum), ma zatem wpływ nie tylko na rozwój indywidualnej kariery, ale także polskiej nauki i jej pozycji na arenie międzynarodowej.

Należy podkreślić dwie interesujące możliwości umiędzynarodowienia doktoratu:

- *joint degree*, czyli doktorat we współpracy międzynarodowej (pisany najczęściej po angielsku),
- podwójne promotorstwo (promotor i kopromotor z zagranicy), co dopuszczała poprzednia ustawa i co zachowano w znowelizowanej ustawie o stopniach i tytule naukowym.

Opcje te zależą jednak albo od jednostki, w której są realizowane studia doktoranckie (umowa o *joint degree* – przygotowanie tego typu studiów nie jest łatwe, ze względu na różnice w formalnych wymaganiach prowadzenia przewodu), albo od promotora i jego kontaktów (w przypadku podwójnego promotorstwa).

Inna opcja, czyli staże w trakcie trwania studiów doktoranckich, zależy oczywiście od poparcia jednostki i promotora, ale w dużej mierze także od inicjatywy doktoranta, dlatego możliwość ta powinna być szerzej wykorzystywana.

Dalej wymieniono funkcjonujące obecnie programy wspierające mobilność młodych naukowców.

Programy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (postępowania konkursowe zależne od funduszy, ogłaszane nieregularnie):

- Mobilność Plus – zapewnia młodym naukowcom, w tym uczestnikom studiów doktoranckich, finansowanie udziału w badaniach naukowych prowadzonych w renomowanych zagranicznych ośrodkach naukowych pod opieką wybitnych naukowców o międzynarodowym autorytecie w danej dziedzinie nauki,
- Top 500 Innovators – 9-tygodniowy program stażowo-szkoleniowy na najlepszych uczelniach świata z rankingu szanghajskiego (m.in. Stanford University, University of California w Berkeley i University of Cambridge),
- projekt systemowy pt. „Stworzenie i wdrożenie systemu szkoleń i staży w zakresie energetyki jądrowej i technologii eksploatacji oraz rozpoznawania zasobów gazu łupkowego”,
- projekt systemowy pt. „Wsparcie systemu zarządzania badaniami naukowymi i ich wynikami” – zagraniczne kursy dla doktorantów i młodych naukowców z zakresu umiejętności „miękkich”⁶⁸.

Programy Narodowego Centrum Nauki (konkursy ogłaszane regularnie):

- ETIUDA – stypendium doktorskie na 6-12 miesięcy, z czego 3-6 miesięcy w ośrodku zagranicznym (finansowanie pokrywa koszty podróży i pobytu za granicą oraz stypendium w czasie pobytu w kraju)⁶⁹.

Programy Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (konkursy zależne od funduszy, ogłaszane nieregularnie):

- SKILLS – Staże – celem jest umożliwienie uczestnikom podniesienia kwalifikacji z zakresu zarządzania badaniami naukowymi, zarządzania zespołami naukowymi, współpracy interdyscyplinarnej, komercjalizacji wyników badań oraz przedsiębiorczości w ramach stażu odbywanego w zagranicznej jednostce naukowej lub firmie,
- SKILLS – Mentoring FNP – celem jest umożliwienie uczestnikom (młodym naukowcom pracującym w Polsce) nawiązania kontaktów i współpracy mentoringowej z doświadczonymi uczonymi o uznanym dorobku naukowym. Program wspiera pracę w parach mentor–mentorowany, tzw. one-to-one mentoring⁷⁰.

Stypendia Fundacji Fulbrighta (konkursy ogłaszane regularnie):

- FULBRIGHT JUNIOR ADVANCED RESEARCH AWARD – stypendia przeznaczone dla doktorantów polskich uczelni i instytucji, którzy w roku realizacji stypendium będą uczestnikami ostatnich 2 lat studiów doktoranckich i których rozprawa doktorska będzie ukończona nie wcześniej niż po powrocie ze stypendium. W momencie aplikowania kandydat musi być na zaawansowanym etapie pisania rozprawy (ukończony co najmniej jeden rozdział). Stypendia są przeznaczone na realizację własnych projektów badawczych w uczelniach amerykańskich, organizacjach poza-

⁶⁸ Przewodnik po stypendiach, konkursach i programach dla młodych naukowców MNiSW 2013; www.nauka.gov.pl/.

⁶⁹ www.ncn.gov.pl/.

⁷⁰ <http://www.fnp.org.pl/>.

rządowych lub think-tankach. Co istotne, kandydat przedstawia własny projekt badań, a zgłoszenia mogą być ze wszystkich dziedzin naukowych⁷¹.

Programy finansowane przez Unię Europejską (konkursy ogłaszane regularnie):

- ERASMUS – na poziomie studentów, w tym słuchaczy studiów doktoranckich,
- MARIE SKŁODOWSKA-CURIE (MSC) – na poziomie badań.

W ramach programu ERASMUS+ funkcjonują różne formy mobilności przeznaczone dla młodych naukowców.

Erasmus+ Szkolnictwo wyższe:

- wyjazdy studentów na zagraniczne studia i praktyki – w ramach akcji 1. programu Erasmus+ studenci mogą wyjeżdżać na studia oraz na praktyki w przedsiębiorstwach, organizacjach albo instytucjach działających w innych krajach uczestniczących w programie,
- wyjazdy absolwentów na praktyki lub staże – na zagraniczną praktykę lub staż mogą wyjeżdżać absolwenci uczelni (licencjaci, magiście i doktorzy) w ciągu jednego roku od ukończenia studiów,
- partnerstwa strategiczne – polegają na współpracy między instytucjami w ramach międzynarodowych projektów. Program obejmuje organizację międzynarodowych spotkań, ale również: intensywne kursy dla studentów, krótkoterminowych wyjazdów studentów (do dwóch miesięcy) połączonych z tzw. mobilnością wirtualną (udział w zajęciach na zagranicznej uczelni przez internet)⁷².

Erasmus+ Młodzież:

- partnerstwa strategiczne – współpraca na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk. Inicjatywy młodzieżowe to projekty przygotowywane z myślą o lokalnych społecznościach, realizowane i koordynowane samodzielnie przez grupy młodych ludzi (13-30 lat) z minimum dwóch różnych krajów. W partnerstwach mogą brać udział organizacje i instytucje zajmujące się młodzieżą i edukacją pozaformalną, o różnych doświadczeniach i z różnych obszarów (np. instytucje publiczne, organizacje młodzieżowe, eksperci, instruktorzy, wychowawcy, pedagodzy, wolontariusze, liderzy nieformalnych grup i inicjatyw, opiekunowie świetlic, świat nauki, przedsiębiorstwa)⁷³.

Jak dotąd, niezbyt popularny wśród doktorantów w Polsce jest program Erasmus+, który umożliwia (podobnie jak poprzednio LLP Erasmus) mobilność doktorantów jako studentów III stopnia (niezależnie od tego, czy korzystali z programu jako studenci, czy nie). Ponieważ jednak powinno się to odbyć w ramach studiów doktoranckich i z uzyskaniem punktów ECTS, często występują trudności z uzgodnieniem programów.

---

⁷¹ <http://www.fullbright.edu.pl/>.

⁷² Erasmus+. Przewodnik po programie European Commission 2015.

⁷³ Ibidem.

W ramach programu MSC funkcjonują różne formy mobilności:

- MCS – Individual Fellowship – najczęściej wiąże się z pobytem za granicą od 12 do 24 miesięcy i wykonywaniem tam doktoratu lub jego części,
- MSC-ITN, tzn. Innovative Training Networks, czyli:
  - European Training Networks (krótsze pobyty – staże młodych naukowców),
  - European Industrial Doctorates,
  - European Joint Doctorates⁷⁴.

European Industrial Doctorates i European Joint Doctorates wymagają przygotowania specjalnych wniosków przez jednostkę i uczestniczenia w konsorcjum. Są też ściśle związane z uzyskaniem *joint degree*, co z uwagi na wymagania konkursowe i konieczność ujednoczenia systemów uzyskiwania stopnia doktora nie jest łatwe. MSC-ITN to także aplikowanie przez doktoranta do istniejących sieci (w ramach jego tematyki badawczej). Przyjmowanie młodych naukowców odbywa się na zasadzie otwartych konkursów ogłaszanych na stronach internetowych.

W celu uzyskania MCS – Individual Fellowship doktorant musi sam złożyć wniosek, we współpracy z jednostką zapraszającą. Jeśli jest pracownikiem/studentem polskiej instytucji, wymaga to współpracy i poparcia jednostki. Przy tak długich pobytach istnieją przeszkody administracyjno-prawne związane z urlopem naukowym i ubezpieczeniem zdrowotnym.

Istnieje także możliwość korzystania ze stypendiów przyznawanych przez rządy innych krajów, np. finansowanych przez rząd Niemiec stypendiów DAAD lub stypendiów premiera Królestwa Danii czy stypendiów rządu francuskiego.

Wykorzystanie istniejących możliwości napotyka jednak bariery administracyjno-prawne, zarówno jeśli chodzi o sam przebieg studiów, jak i finansowanie wyjazdów. Trudności zwykle dotyczą zaliczenia semestru, uzyskania odpowiedniej liczby punktów ECTS albo uzyskania urlopu na czas wyjazdu.

Jednym z rozwiązań byłoby wykorzystywanie przepisu z **paragrafu 6 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 24 października 2014 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich**⁷⁵ „*Kierownik studiów doktoranckich, na wniosek doktoranta, po zasięgnięciu opinii opiekuna naukowego albo promotora, może przedłużyć okres odbywania studiów doktoranckich, zwalniając jednocześnie doktoranta z obowiązku uczestniczenia w zajęciach, w przypadku konieczności prowadzenia długotrwałych badań naukowych realizowanych w ramach tych studiów, łącznie nie dłużej niż o 2 lata*”.

Badania te mogą być przecież prowadzone za granicą.

Istotną kwestią są również sprawy związane z urloпами naukowymi dla osób zatrudnionych na stanowisku asystenta przygotowujących rozprawę doktorską. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym przewiduje płatne urlopy naukowe tylko dla osób posiadających co naj-

⁷⁴ <http://ec.europa.eu/>.

⁷⁵ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 24 października 2014 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich (Dz.U. z 2014 r., poz. 1480).

mniej stopień doktora, co utrudnia udział tej grupy pracowników w krótkoterminowych stażach zagranicznych⁷⁶.

Brak zsynchronizowania przepisów to jeden z istotnych problemów. W ostatnim roku duże zamieszanie spowodowały kwestie nieuregulowania zwolnienia z opodatkowania stypendiów w programie Erasmus (finansowanie wyjazdów w tym programie, zarówno studentów, jak i pracowników, odbywa się na zasadzie ryczałtowego stypendium, a nie rozliczenia kosztów).

W przypadku doktorantów istnieje problem z wyjazdami na staże zagraniczne w trakcie roku akademickiego, związany z uzyskaniem odpowiedniej liczby punktów ECTS. Studia doktoranckie nie są tak jednorodne w swojej strukturze jak studia I i II stopnia, dlatego istnieją trudności w przeliczaniu punktów ECTS z wyjazdów na zagraniczne staże doktorantów.

---

⁷⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2005 r. nr 164, poz. 1365).

6. STUDIA III STOPNIA OCZAMI ŚRODOWISKA DOKTORANTÓW

Obecna formuła studiów doktoranckich oraz związane z tym uregulowania prawne wymagają pogłębionej analizy i zmian. Czas wykazał, że istnieje wiele problemów w obszarze studiów III stopnia, które omówiono w niniejszym rozdziale. Zawarto w nim podsumowanie opracowań i stanowisk, sporządzonych w 2014 r. przez Krajową Reprezentację Doktorantów na podstawie danych zebranych wśród doktorantów z całej Polski.

Umasowienie

Źródłem większości problemów z zakresu studiów III stopnia w Polsce jest rosnący stopień ich umasowienia. Obecnie liczba absolwentów znacząco przekracza zapotrzebowanie uczelni na zatrudnianie nowych pracowników naukowych. Jednocześnie studia doktoranckie nie kształcą umiejętności i kompetencji pozwalających na dostosowanie się do wymagań rynku pracy, co powoduje problem ze znalezieniem zatrudnienia adekwatnego do wykształcenia. Młodzi naukowcy nie są również przygotowani do zakładania własnych przedsiębiorstw lub otwierania działalności gospodarczej opartej na posiadanej wiedzy. Stan ten należy uznać za nieracjonalny z punktu widzenia państwa, w związku z czym należy szukać rozwiązań umożliwiających lepsze wykorzystanie potencjału absolwentów.

Umasowienie studiów III stopnia odbiło się również niekorzystnie na ich jakości. Na studia doktoranckie są przyjmowane osoby, które nie zawsze posiadają odpowiednie predyspozycje do ich realizacji, co ma niekorzystny wpływ na efektywność oraz jakość prowadzonych przez doktorantów badań oraz zajęć ze studentami. Powszechne stało się zjawisko zaciepania indywidualnego charakteru tych studiów oraz jakże pożądaną relacji mistrz–uczeń.

Wynikiem umasowienia jest również niekorzystna zmiana postrzegania doktorantów. Wcześniej byli traktowani jak pracownicy, natomiast obecnie często są „tanią siłą roboczą”. Uwarunkowania prawne doprowadziły również do stanu, w którym bardziej opłaca się zwiększać liczbę doktorantów niż zatrudniać nowych pracowników, tym bardziej że są oni niezbędnym elementem awansu naukowego. Część jednostek postrzega również doktorantów jako szansę na poprawę sytuacji finansowej przez zwiększenie ich liczby (wyższa dotacja podstawowa, opłaty za niestacjonarne studia doktoranckie), jednocześnie nie oferując im odpowiedniego wsparcia merytorycznego ani finansowego.

Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być zrjonalizowanie liczby doktorantów do zapotrzebowania rynku pracy, przez dostosowanie jej do potrzeb kadrowych oraz liczby doktoratów zamawianych (przez otoczenie społeczno-gospodarcze oraz w ramach grantów). Wydaje się również, że objęcie monitoringiem losów absolwentów studiów trzeciego stopnia przyczyni się do prawidłowej realizacji tego celu. Osoby podejmujące studia doktoranckie tylko w celu własnego rozwoju, nieplanujące pracy w sektorze B+R, powinny mieć możliwość realizowania niestacjonarnych studiów doktoranckich.

Kształcenie

Drugim istotnym problemem z punktu widzenia środowiska doktorantów jest brak właściwej oferty kształcenia, która stanowiłaby istotne wsparcie rozwoju, a nie byłaby wypełnieniem przykrego obowiązku. Obecnie została zachwiana równowaga między kształceniem a badaniami naukowymi na studiach III stopnia. W wielu przypadkach dominuje kształcenie, co odbywa się kosztem jakości prac badawczych prowadzonych przez doktorantów. Dodatkowo kształcenie na studiach doktoranckich koncentruje się na zdobywaniu przez ich uczestników wiedzy, a nie umiejętności i kompetencji społecznych. W programach studiów doktoranckich brakuje zajęć przydatnych doktorantom, które pozwalają uzyskać umiejętności praktyczne pomocne w pracy badawczej i badawczo-rozwojowej, takie jak:

- umiejętność prezentacji wyników badań naukowych,
- umiejętność budowania relacji z otoczeniem społeczno-gospodarczym,
- umiejętność pozyskiwania i rozliczania środków na badania naukowe,
- praca w grupie,
- umiejętność zarządzania zespołem badawczym oraz projektem naukowym,
- umiejętności „miękkie”,
- kompetencje menadżerskie.

W procesie kształcenia doktorantów brakuje również oczekiwanego przez nich wsparcia postaw przedsiębiorczych oraz rozwoju umiejętności i kompetencji niezbędnych do podjęcia pracy adekwatnej do posiadanego stopnia naukowego. Należy również zauważyć, że programy studiów III stopnia wielokrotnie zawierają zajęcia obowiązkowe i fakultatywne powtarzające treści kształcenia właściwe dla niższych stopni studiów. Jednostki często nie oferują zajęć fakultatywnych przeznaczonych dla doktorantów (doktoranci uczestniczą w zajęciach dla studentów), a „fakultatywność” wynika jedynie z nazwy, ponieważ liczba oferowanych zajęć *de facto* nie umożliwia doktorantom wyboru. Stan ten spotka się z dużym niezadowoleniem wśród odbiorców takiego kształcenia. Ich zdaniem na tym etapie studiów oferta kształcenia powinna być dostosowana do ich indywidualnych potrzeb.

Implementacja punktacji ECTS w Polsce również przebiega w sposób nieprawidłowy – zamiast ułatwiać mobilność, jest zwykle utrudnieniem dla doktorantów chcących odbyć część studiów poza jednostką macierzystą. Wprowadzenie punktacji ECTS znacznie utrudniło zaliczanie w ramach programu studiów doktoranckich specjalistycznych kursów i szkoleń realizowanych poza obszarem szkolnictwa wyższego, zamiast je ułatwić. Wynika to zwykle z braku odpowiedniej wiedzy na temat systemu wśród kierowników studiów oraz władz jednostek, które je prowadzą.

Dyskutując kwestie kształcenia na studiach doktoranckich, nie należy zapominać o zapewnieniu najwyższej jakości kształcenia. Zdaniem doktorantów obserwuje się potrzebę wprowadzenia zewnętrznej weryfikacji jakości oferowanej doktorantom usługi edukacyjnej, np. przez ocenę programową Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Opieka naukowa

Zapewnienie właściwego wsparcia naukowego również stanowi istotny problem w wielu jednostkach prowadzących studia III stopnia. Z jednej strony powodem jest to, że opiekunowie naukowcy często nie znają zakresu wsparcia merytorycznego, jakiego powinni udzielić doktorantowi oraz nie wiedzą, czego powinni go nauczyć (nie znają zakładanych efektów kształcenia, jakie powinny zostać osiągnięte w ramach pracy naukowej doktoranta). Z drugiej strony problem tkwi w zbyt dużym obciążeniu ich innymi obowiązkami, a szczególnie sprawowaniem opieki nad zbyt dużą liczbą doktorantów, co również wpływa niekorzystnie na jakość udzielanego wsparcia oraz jego zakres. W związku z tym uczestnicy studiów III stopnia często wskazują na problem braku należytego nadzoru i pomocy ze strony opiekuna naukowego.

Niestety, zdarzają się także sytuacje konfliktowe na linii doktorant–opiekun naukowy. Bardzo często w takiej sytuacji doktorant pozostaje z tym problemem sam. Brak odpowiedniego wsparcia udzielonego doktorantowi skutkuje zwykle rezygnacją ze studiów. Najczęściej obserwuje się traktowanie doktorantów jako „taniej siły roboczej”. Pozostają oni do pełnej dyspozycji opiekuna naukowego lub jednostki. Równie często nakłada się na doktorantów obowiązki wykraczające poza zakres wynikający z przepisów prawa (np. administracyjne, organizacyjne), a za wykonaną pracę nie otrzymują oni wynagrodzenia. Do zjawisk negatywnych występujących na linii doktorant–opiekun naukowy należy zaliczyć również nieszanowanie praw własności intelektualnej doktorantów.

Uprawnienia

Obecne uwarunkowania prawne doprowadziły do stanu, w którym doktoranci nie posiadają ani pełni praw pracowniczych, ani pełni praw studenckich, mimo że łączą obowiązki obu tych grup. Na szczególną uwagę zasługuje:

- brak uprawnienia do korzystania z ulgowych biletów na komunikację miejską w części miast (przyznanie uprawnienia ma charakter fakultatywny),
- brak uprawnienia do preferencyjnych warunków korzystania z obiektów sportowych i kulturalnych,
- brak ulgi w opłacie za wydanie paszportu,
- brak wsparcia stypendialnego ze strony samorządów terytorialnych (analogicznego do tego oferowanego studentom),
- brak obowiązkowego ubezpieczenia społecznego.

Przy zachowaniu obecnego *status quo*, zakładającego, że doktorant jest osobą pobierającą naukę, a nie pracownikiem uczelni, słuszne wydaje się pełne zrównanie uprawnień uczestników studiów III stopnia z uprawnieniami studentów. Jednak ze względu na charakter studiów doktoranckich (wykonywanie pracy naukowej i dydaktycznej) bardziej słuszne wydawałoby się przyznanie doktorantom pełni praw i obowiązków pracowniczych, przez objęcie ich stosunkiem pracy.

Dodatkowo, często pojawiają się problemy dotyczące różnicowania uprawnień doktorantów przedłużających studia w stosunku do pozostałych. Ustawodawca w sposób jednolity i konsekwentny posługuje się pojęciem „doktorant” – niedopuszczalna jest zatem żadna forma

wprowadzania rozróżnień (np. w ramach regulaminów studiów doktoranckich), skutkująca odmiennością praw i obowiązków doktorantów na poszczególnych latach. Bardzo krzywdzące jest również traktowanie doktorantów przedłużających studia jak studentów powtarzających rok z tytułu niezadowolających wyników w nauce, które przecież nie stanowią podstawy do przedłużenia studiów.

Po uzyskaniu tytułu doktora absolwenci zmagają się także z problemami, m.in. dotyczącymi zaliczenia im czasu odbywania studiów doktoranckich do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze. Okres ten, nie dłuższy niż cztery lata, zalicza się do okresu pracy. Pracodawcy niebędący publicznymi bądź niepublicznymi szkołami wyższymi nie zawsze chcą respektować to uprawnienie, w związku z brakiem stosownego odniesienia w Kodeksie pracy. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że okres przedłużenia studiów doktoranckich, przewidziany przecież przepisami prawa, także nie jest wliczany do okresu pracy, co jest niezmiernie krzywdzące dla doktorantów, których badania naukowe uległy wydłużeniu.

Sprawy socjalno-bytowe

Kolejne problemy mające szczególne przełożenie na efektywność studiów doktoranckich są związane z kwestiami socjalno-bytowymi. Na podkreślenie zasługuje fakt, że brak środków do życia oraz stabilności finansowej zmusza doktorantów do podejmowania pracy zarobkowej, co znacząco ogranicza czas poświęcony na przygotowanie rozprawy doktorskiej oraz negatywnie wpływa na jej jakość, a także efektywność studiów doktoranckich.

Doktoranci są osobami w wieku odpowiednim do założenia rodziny, jednak brak stabilizacji finansowej oraz wsparcia ze strony jednostki prowadzącej studia III stopnia w znacznym stopniu im to utrudnia. Doktoranci w trakcie przebywania na urlopie macierzyńskim są często pozbawieni stypendium doktoranckiego. Dodatkowo, uczestnicy studiów III stopnia, niebędący w stosunku pracy, nie posiadają zdolności kredytowej, co uniemożliwia skorzystanie z preferencyjnych warunków zakupu mieszkania proponowanych absolwentom studiów wyższych.

Systemy wsparcia finansowego oferowanego doktorantom są nastawione na ilość, a nie jakość, co skłania uczestników studiów III stopnia do publikowania w czasopiśmie o niskiej wartości naukowej oraz uprawiania tzw. „turystyki konferencyjnej”, celem podniesienia pozycji w rankingach stypendialnych. Przygotowanie publikacji do wysoko punktowanego czasopisma z listy JCR jest utrudnione, ze względu na zbyt dużą czasochłonność, przewyższającą często okres sprawozdawczy (rok akademicki). Dostęp doktorantów do wszelkiego rodzaju form stypendialnych jest nierówny i uwarunkowany wieloma czynnikami, takimi jak osiągnięcia opiekuna naukowego, wielkość grupy badawczej, tematyka prowadzonych badań, dostęp do środków na badania (zasobność opiekuna naukowego/zakładu/katedry). To wszystko wywołuje dość powszechne poczucie niesprawiedliwości i sprawia, że część doktorantów zniechęca się do kontynuacji studiów.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że wiele jednostek prowadzi studia III stopnia, mimo że nie może zapewnić finansowania prowadzonych przez doktorantów prac badawczych oraz pokrycia kosztów prezentacji/publikacji ich wyników. Doktoranci nierzadko są zobligowani do pokrywania kosztów publikacji wyników swoich badań oraz udziału w konfe-

rencjach naukowych z prywatnych środków finansowych. Często nie posiadają na terenie uczelni lub jednostki naukowej własnego stanowiska pracy, wyposażonego w niezbędną do prowadzenia badań infrastrukturę. Bywają również przypadki utrudniania doktorantom dostępu do infrastruktury naukowo-dydaktycznej, ze względu na brak zależności służbowej wynikającej z braku umowy o pracę (np. w przypadku laboratoriów akredytowanych).

Polityka finansowa dotycząca studiów III stopnia w wielu uczelniach i jednostkach naukowych jest również wadliwa. Odnotowuje się liczne nieprawidłowości, np.:

- wprowadzanie opłat za przewód doktorski na stacjonarnych studiach III stopnia,
- żądanie zwrotu już wypłaconego stypendium doktoranckiego przez podmiot je przyznający,
- wprowadzanie do regulaminów studiów postanowień, zgodnie z którymi przyznane doktorantowi zwiększenie stypendium doktoranckiego z dotacji projakościowej może być spożytkowane wyłącznie na realizację przez doktoranta zadań projakościowych (cele naukowe),
- ustalanie w regulaminach uczelni kryteriów przyznawania stypendiów niekiedy niekorespondujących z regulacjami ustawowymi,
- częste zmiany kryteriów stypendialnych w trakcie roku akademickiego,
- odbieranie przez uprawniony podmiot przyznanego stypendium doktoranckiego, gdy w trakcie jego pobierania doktorant korzysta z urlopu macierzyńskiego.

Mobilność

Mobilność na studiach doktoranckich, mająca kluczowe znaczenie w kształceniu nowych kadr naukowych, również nie funkcjonuje w sposób prawidłowy. Do głównych przyczyn jej znikomości zalicza się:

- niskie finansowanie wyjazdów doktorantów, które często nie wystarcza nawet na pokrycie wynajmu mieszkania,
- konieczność podjęcia pracy zarobkowej w związku z brakiem stabilizacji finansowej i niewystarczającego wsparcia stypendialnego,
- brak zgody opiekuna naukowego na wyjazd (szczególnie gdy doktoranci stanowią w danej jednostce naukowej najsilniejszą grupę prowadzącą badania i przygotowującą publikacje),
- problemy ze wsparciem i pomocą ze strony jednostki jako organizacji pośredniczącej w wymianie oraz załatwianiu formalności,
- obligowanie doktorantów do nadrabiania różnic w programie studiów doktoranckich.

Negatywnym zjawiskiem wpływającym na zmniejszenie mobilności jest także odbieranie uczestnikom studiów III stopnia stypendium doktoranckiego na uczelni macierzystej w przypadku dłuższego wyjazdu, przykładowo w związku z brakiem możliwości realizacji praktyki zawodowej w formie prowadzenia zajęć ze studentami.

Istnieje również potrzeba stymulacji współpracy doktorantów z otoczeniem społeczno-gospodarczym, w ramach której część badań mogłaby być wykonywana przy udziale lub na

zlecenie otoczenia społeczno-gospodarczego. Doktoranci często zauważają potrzebę wprowadzenia w ramach studiów doktoranckich realizacji doktoratów zamawianych (zawodowych, przemysłowych, w ramach grantów) z odpowiednio dobraną ścieżką kształcenia.

7. PODSUMOWANIE

Dyskusja prowadzona w czasie prac Zespołu, którego przedstawiciele reprezentowali zarówno środowiska naukowe (uczelnie, instytuty Polskiej Akademii Nauk i instytuty branżowe), jak i środowisko uczestników studiów doktoranckich, wykazały złożoność podjętego problemu. Nierzadko opinie i „interesy” tych grup znacznie się różniły, wszyscy jednak zgodnie stwierdzili, że należy uporządkować przepisy prawne, które regulują przebieg studiów doktoranckich.

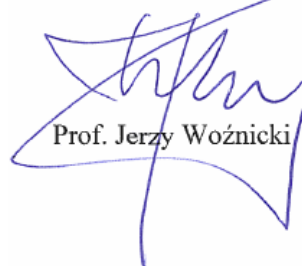
Podsumowując dyskusję, przedstawiciele wszystkich grup i środowisk zgodnie przyjęli wymienione dalej postulaty.

1. Należy zadbać o wysoką jakość studiów doktoranckich i podtrzymać tradycyjne podejście do – mającego naukową konotację – stopnia doktora.
2. Należy jednoznacznie określić status uczestników studiów doktoranckich.
3. Instytucje przyjmujące kandydatów na studia doktoranckie powinny zapewnić im właściwe warunki prowadzenia badań oraz wsparcie finansowe na czas trwania studiów. Jednocześnie należy uporządkować system stypendiów, tak aby – z jednej strony – zagwarantować dochody na poziomie, który nie zmuszałby do podejmowania dodatkowej pracy, z drugiej zaś – ograniczać możliwość uzyskiwania środków z różnych źródeł na realizację tych samych zadań lub w związku z tymi samymi osiągnięciami.
4. W trakcie przebiegu studiów nacisk powinien być położony na realizację zadań badawczych w połączeniu z możliwością indywidualnego toku zaliczania zajęć. Zajęcia dla doktorantów powinny stanowić element wspierający realizację badań naukowych.
5. Należy wypracować rozwiązania, które będą sprzyjać umiędzynarodowieniu studiów, a przede wszystkim umożliwią doktorantowi odbycie stażu zagranicznego.
6. Należy dążyć do zwiększenia liczby doktoratów realizowanych we współpracy z instytucjami z otoczenia społeczno-gospodarczego (nie wydaje się jednak celowe różnicowanie kategorii doktoratów).
7. Programy studiów doktoranckich powinny być zaplanowane w ten sposób, aby doktorant – w szczególności przez udział w zajęciach – nabył wiedzę i umiejętności z zakresu metodyki badań naukowych, w tym: formułowania problemu badawczego, planowania badań, prowadzenia eksperymentów, opracowywania wyników, wnioskowania, redagowania raportów, przygotowania publikacji i publicznej prezentacji swoich osiągnięć (również w języku angielskim), a także z zakresu pozyskiwania środków na prowadzenie badań i aplikowania o staże zagraniczne. Powinien też zdobyć wiedzę z zakresu ekonomii/biznesu, ochrony własności intelektualnej i etyki zawodowej.
8. Należy wprowadzić działania zmierzające do weryfikacji jakości studiów oraz monitorowania przez jednostkę postępu prac doktoranta.
9. Należy uściślić zasady przedłużania studiów doktoranckich.

10. Należy rozważyć rezygnację z egzaminu z dyscypliny dodatkowej.
11. Instytucja prowadząca kształcenie na poziomie doktorskim powinna jasno określić i podać do wiadomości publicznej obowiązki każdej ze stron zaangażowanych w tym procesie – doktoranta, jego opiekuna i swoje.
12. Należy rozważyć wprowadzenie zewnętrznej weryfikacji jakości kształcenia na studiach doktoranckich.

Postulowane zmiany mają na celu zapewnienie wysokiego poziomu studiów doktoranckich poprzez korektę zasad organizacji ich przebiegu oraz programu, a także dostosowanie liczby słuchaczy do posiadanego potencjału jednostki prowadzącej studia. Zwiększyłyby to szansę tej elitarnej grupy młodych ludzi na znalezienie satysfakcjonującej pracy zawodowej.

Przewodniczący
Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Prof. Jerzy Woźnicki